

Frazeologik birliklarning funksional-diskursiv xususiyatlari

Margaret Mitchellning “Shamollarda qolgan hislarim” asarida bir nechta adabiy va tarixiy mavzular mujassamligini ko'rishimiz mumkin. Ushbu asar tarixiy voqealarga asoslangan bolib, muallif bu voqealarni turli insoniy xislatlarni ifodalovchi mavzular yordamida mohirlik bilan yorita olgan.

Mazkur risolada Margaret Mitchellning “Shamollarda qolgan hislarim” romanidagi 300dan ortiq frazeologik birliklarning funksional-diskursiv jihatdan tahlili amalga oshirilgan. Ushbu tadqiqot adabiyotshunoslar, filolog talabalar, magistrantlar, tilshunoslar hamda badiiy adabiyotga qiziquvchi barcha muxlislarga mo'ljallangan.

Sayliyeva Mohinur Rahmiddinovna - filolog. Buxoro davlat universiteti tadqiqotchisi.

Globe
EDIT

Globe
EDIT

Mohinur Sayliyeva

Frazeologik birliklarning funksional-diskursiv xususiyatlari

Margaret Mitchelning “Shamollarda qolgan hislarim” asari asosida.

Monografiya

Mohinur Sayliyeva

Udk: 81'255.2=111:821.512.133

Frazeologik birliklarning funksional-diskursiv xususiyatlari

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

Mohinur Sayliyeva

**Frazeologik birliklarning funksional-diskursiv
xususiyatlari**

**Margaret Mitchelning “Shamollarda qolgan hislarim” asari
asosida. Monografiya**

FOR AUTHOR USE ONLY

GlobeEdit

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

GlobeEdit

is a trademark of

Dodo Books Indian Ocean Ltd., member of the OmniScriptum S.R.L
Publishing group

str. A.Russo 15, of. 61, Chisinau-2068, Republic of Moldova Europe

Printed at: see last page

ISBN: 978-620-0-63006-3

Copyright © Mohinur Sayliyeva

Copyright © 2021 Dodo Books Indian Ocean Ltd., member of the
OmniScriptum S.R.L Publishing group

FOR AUTHOR USE ONLY

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

SAYLIYEVA MOHINUR RAHMIDDINOVNA

**FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING FUNKSIONAL-
DISKURSIV XUSUSIYATLARI**
**(Margaret Mitchelning “Shamollarda qolgan hislarim” asari
asosida)**

2021

Margaret Mitchellning “Shamollarda qolgan hislarim” asarida bir nechta adabiy va tarixiy mavzular mujassamligini korishimiz mumkin. Ushbu asar tarixiy voqealarga asoslangan bolib, muallif bu voqealarni turli insoniy xislatlarni ifodolovchi mavzular yordamida mohirlik bilan yorita olgan.

Mazkur risolada Margaret Mitchellning “Shamollarda qolgan hislarim” romanidagi 300dan ortiq frazeologik birliklarning funksional-diskursiv jihatdan tahlili amalga oshirilgan.

Ushbu tadqiqot adabiyotshunoslar, filolog talabalar, magistrantlar, tilshunoslar hamda badiiy adabiyotga qiziquvchi barcha muxlislarga mo‘ljallangan.

Masul muharrir:

Nafisa Qosimova,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Taqrizchilar:

G‘ayrat Murodov,
filologiya fanlari doktori

Nozimjon Ataboyev,
filologiya fanlari boyicha falsafa doktori

**Monografiya BuxDU Ilmiy-texnik kengashining 2021-yil 29-
noybardagi yigilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan.**

I BOB. BADIY DISKURSDA FRAZEOLOGIZMLAR

1.1 Badiiy diskursning oziga xos xususiyatlari

Badiiy nutq ozi uchun turli xil nutqiy faoliyat shakllarini tanlaydi. Koplav asrlar mobaynida badiiy adabiyot tili notiqlik sanati qonun-qoidalari orqali aniqlangan. Nutq (shu jumladan yozma nutq ham) aniq, puxta, taassurot uygotuvchi bolishi kerak bolgan; shundan xarakterli nutqiy usullar, yani kopsonli takrorlar, «bezaklar», hissiy boyoqdorlikka ega sozlar, ritorik savollar va boshqalar kirib kelgan. Mualliflar gapga chechanlik borasida bellashganlar, stilistika esa qatiy qoidalar asosida aniqlangan, badiiy asarlarning ozi esa kopincha ananaviy manolar bilan toldirilgan (asosan Orta asrlarda).

Natijada, XVII asrga kelib (klassitsizm davri) adabiyot ilmi kishilarning tor doirasi uchun yetarli darajada tushunarli boladi. Shu sababli ham XVII asrdan boshlab Yevropa madaniyati murakkablikdan soddalikka qarab rivojlanadi. V.G.Belinskiy notiqlikni “hayotning soxta ideallashtirilishi” deb ataydi. Adabiyot tiliga sozlashuv nutqi elementlari kirib kela boshlaydi. Sozlashuv nutqi, avvalombor, odamlarning shaxsiy hayotidagi muloqotlari bilan bogliq, shu sababli u oddiy va aniq belgilashdan erkindir¹.

XIX-XX asrlarda adabiyot butunligicha yozuvchilar va olimlar tomonidan oziga xos muallif bilan oquvchining suhbatlari shakli sifatida tushuniladi. Filologlar til va nutqni ajratishadi. Til - bu davrlar mobaynida ozgaruvchi soz va grammatik prinsiplar asosida qurilgan birikmalar jamlanmasi. Nutq - malum bir milliy tilda ifoda, fikr va hissiyot va harakatda tilning namayon bolishidir. Nutqning xususiyatlari uning maqsad va bildirgan mazmuniga bogliq boladi. Badiiy nutqning xususiyati shundan iboratki, u obrazli shaklning bir korinishi sanaladi. Shu sababli unga sanatsdagi barcha shakllarga xarakterli bolgan xususiyatlar xos: obrazlilik va tasirchanlik (hissiy boyoqdorlik). Alohida bir asarni tadbiq etishda adabiyotshunosning vazifasi - badiiy nutqning stilistik oziga xosligini ornatishdir.

Tilshunoslar badiiy nutq organilishiga boshqa bir maqsad bilan qarashadi. Ular milliy badiiy til normalarining rivojlanishini aniqlashadi. Badiiy nutq organilishiga bagishlangan kop sonli tadqiqot ishlariga diqqat qaratish uchun, oquvchi, avvalombor,

---

¹Boldiryov N.N. Kognitiv linguistika. Toshkent. 2004. —B.18.

ana osha ikki umuman boshqa-boshqa qarashlarni ko'zda tutishi kerak bo'ladi. Asarda nutqning mazmuni ko'pincha badiiy shakllarning bevosita ozlashtirilgan tomoni sifatida aniqlanadi, u estetik jihatdan tinglovchi va o'quvchiga ta'sir otkazadi. Adabiyotshunoslikda formalistik maktab mavjudki, ular badiiy nutqning aynan estetik oziga xosliklarini mutlaqlashtiradi va oz diqqatini estetik taassurot uygotuvchi tovushli va konstruktiv xususiyatlariga qaratadi. Bunda osha xususiyatlarni izohlovchi ikki xatoli fikrlar toqnashuviga duch kelamiz.

Birinchi, nutq xususiyatlari ular ifodalovchi mazmun chizigida qaraladi, oshanda uning estetik xususiyatlari badiiy soz ustasi ishida oz-ozini baholash va muhim ahamiyat kasb etib namoyon bo'ladi.

Ikkinchi, badiiy nutq o'zining estetik yonaltirishlari bilan umummilliy til normalariga qarshilantiriladi. Lekin amaliyot shuni korsatadiki, milliy tilning ichki qonun-qoidalariga tayanuvchi oziga xos shery til yaratishga bolgan barcha harakatlar muvaffaqiyatsizlikka uchraydi yoki manosizlikka olib keladi. Bunga misol qilib rus futuristlarining shery amaliyotini keltirishimiz mumkin. Sheryat tilining formalistik konsepsiyaga bolgan metodologik tanqidlarni G.N.Pospelov va L.I.Timofeyev darsliklarida uchratish mumkin. Bunda shery tilning formalistik konsepsiyasini chetlab otib, badiiy nutqning yuqori tashkillashtirilgani, estetik sifatini rad etishdan va qarama-qarshi yonalishdan qochish zarur bo'ladi. Badiiy nutq masalasi - adabiyot haqidagi muhim qirralaridan biridir, chunki unga badiiy ijod mahsulining oziga xos xususiyati, yozuvchining shery mahoratining xususiyatlari taaluqlidir. U anchadan beri tadqiqotchilar va yozuvchilarning ham diqqatini qaratib kelmoqda. Bu masalaga bagishlangan otgan asrning asosiy mehnatlari sifatida B.M.Tomashevskiyning "Til va adabiyot", V.V.Vinogradovning "Badiiy adabiyot tili haqida", L.I.Timofeyevning "Adabiyot nazariyasi muammolari", A.V.Chicherinning "Goyalar va uslublar" asarlarini sanab otish mumkin.² Badiiy nutq-bu til vositalari yordamida badiiy asarda obrazli mano ifodalashdir. Tashqaridan qaraganda, badiiy nutq oddiy sozlashuv nutqidan hech farq qilmaydi, lekin u birinchi navbatda estetik funktsiya bajaradi. Badiiy nutq har bir ishlatilgan soz va konstruksiyalar yordamida muallif maqsadini amalga oshiradi va asar manosini ochib beradi. Til bir vaqtning ozida ham tasvir vositasi, ham tasvir predmeti sifatida namoyon bo'ladi. Chunki muallif, bir tomondan voqea-

---

²Boldiriyov N.N. Kognitiv linguistika. Toshkent. 2004. —B.18.

hodisalarni, odamlarni va predmetlarni tasvirlashda ulardan foydalansa, boshqa bir tomondan esa oquvchilar bilan qahramonlar nutqining lisoniy oziga xosliklari ustida bosh qotiradi.

Badiiy nutqning xususiyatlari borasidagi masala 1920-yillarda qizgin tarzda muhokama qilinadi. Soʻz sanʼatida nutqning estetik funksiyasi ustunlik qilishi aytib otilgan. (R.O.Yakobson) Nutqning estetik funksiyasi esa istemoldagi badiiy nutqdan ifodani maqsad qilishi bilan farqlanadi. (B.V.Tomashevskiy). sheriya tili tadqiqoti sohasida formal maktab tomonidan qilingan xulasadan kelib chiqib: “Sheriy ijodkorlik til belgisining mustaqil qiymatiga tayanishga harakat qiladi. Ifoda vositalari muloqot faoliyatiga harakat qilib, sheriya tilda, aksincha aktuallikga harakat qiladi. Sheriyatning tashkillashtiruvchi vositasi sifatida aynan soz ifodasiga qaratilgan intilish xizmat qiladi”. Shuningdek, sanʼatda (faqatgina unda) diqqatning (shoirida qanday bolsa, oquvchida ham shunday) mano anglatadigan bolakka emas, balki belgining oziga qaratilishi haqida aytib otiladi.

Badiiy asarlarda nutq shakllarining katta ahamiyatini haqqoniy ravishda takidlab otib, bu bilan formal maktab vakillari “sheriya tili” va “muloqot tili”ni ota keskinlik bilan qarama-qarshi qoyishadi. S.Todorov 1970-yillarda yarim asr ilgari ishlab chiqilgan sheriya tili konsepsiyasiga kop narsalar qoshdi va sermazmun qildi. Olim diskurs tushunchasiga suyanadi. Bu - tildan keyingi, lekin fikrgacha bolgan qandaydir lingvistik umumiylik. Ilmiy, hayotiy-amaliy, rasmiy, adabiy-badiiy diskurslar farqlanadi.

Todorov, birinchidan, har bir diskursda ozining normalari, qonun-qoidalari, nutq hosil qiluvchi yonalishlari, fikr yuzaga keltirishdagi ozining prinsiplari mavjudligini, va ikkinchidan, diskurslar qatyi (otib bolmas) chegaralar bilan ajratilmagan va ozgarishsiz bir-biriga tasir qilishini isbotlab beradi. Va, xulosasi shundan iborat boladiki: badiiy hodisalardan tashqari barchasi uchun qonun mavjud emas, va faqat ular uchungina, “badiiylik” xususiyati adabiyot chegaralarida ham namayon boladi. Olimning fikricha, bir xildagi badiiy diskurs mavjud emas. Todorova konsepsiyasida formal maktabning “adabiyot va noadabiyot ortasidagi nomuvofiqlik diskurslar tipologiyasiga joy beradi”³ fikriga nisbatan qarashi ozgacha, lekin kopgina fikrlarda bir-birga mos.

---

³ Kox V.A. Diskursiv analiz. Toshkent. 2002.-B.162.

Eng muhimiga kelsak: badiiy diskurs xususiyatini olim, nafaqat asarning nutqiy negizida, balki chuqur manoli predmet tarkibida qarab chiqadi. Adabiyotning mohiyati, Todorov yozishicha, badiiy uydirman nazarda tutgan holda, shundan iboratki, u “haqqoniy ham bolmagan, mantiqiy nuqtai nazardan yolg'on ham bolmagan gapdan foydalanadi”.⁴ Va yana shuni korsatib ham otadiki, soz sanati “belgida solingan barcha simvulli imkoniyatlarning tartibi va dolzarbligiga intilish” oziga xos ahamiyat kasb etadi.

Shunday qilib, badiiy asarlarning nutqi, ifodalarning boshqa turlariga qaraganda anchagina qamrovli xarakterga ega. Eng muhimi, ehtiyoj tugilganda ifodalilikka va qat'iy tashkillashtirishga intiladi. Ozining eng yaxshi namunalarida u maksimal tarzda mano bilan boyitilgan boladi, shu sabab ham qandaydir qayta bezalish, qayta qurilishga chiday olmaydi. Shu sababli, badiiy nutq qabul qiluvchi (oquvchi) dan, nafaqat xabar predmetiga, balki uning shaxsiy shakllari, uning boyoqlari, rang-tuslariga ham jiddiy diqqat qaratish talab qilinadi. R.O.Yakobson yozishicha: “Sheriyatda har qanday nutqiy element shery nutqning figurasiga aylanadi”.⁵

Kopgina badiiy asarlarda (asosan sherlarda) soz negizi boshqa turdagi ifodalardan tezda farqlanadi (imkon boricha Mandelshtam, Pasternak sherlaridagi mazmunga boy kinoyalardan). Lekin soz sanati ijodlarida ozgarishsiz (aniq bolmasa ham) ifodaviylik va nutqning tartibliigi mavjud boladi; bu yerda asosiy planda uning estetik funksiyasi yuzaga chiqadi. Badiiy adabiyotning tabiati va mohiyatini tushunish bilan bogliq qiyinchiliklar bir qancha prinsipial muammolardan iborat.

Birinchi muammo sifatida, shery nutqning kishilarga nima uchun kerakligi, nega “normal” bolgan til yetishmasligi va nega har bir madaniyat rivojlanishida sheryat mavjud bolishi qaraladi. Oddiy javoblar (masalan, sherlar bilan gapirish chiroyli) mumkin, lekin ular oldimizda turgan muammoni yecha olmaydi, aslida esa uni takidlab otadi. Oddiy bolsa ham barchasi “gozallik”da deb tan olsak hamki, baribir nima sababdan shunday “chiroyli” ekanligi noaniq bolib turadi.

Ikkinchi muammo shundan iboratki, tabiiy nutqning ifoda vositalarini haqiqiy badiiy nutqnikidan ajratib qoyish qiyin masala. Badiiy nutq muammolari boyicha ancha obroli mutaxassis V.P.Grigoryev, ensiklopedik maqolasida bu haqida toxtalib otgan: “U yoki bu bosqichdagi ijodiy xarakter har qanday “tirik” nutqni ajratib korsatadi, uning

⁴ Kox V.A. Diskursiv analiz. Toshkent. 2002.-B.167.

⁵ Kox V.A. Diskursiv analiz. Toshkent. 2002.-B.164.

badiiy nutq bilan zid qoyilishi badiiy asarlarda faqatgina tilning mazmunder qollanishi, chuqur funksiyasi planida yuzaga keladi. Badiiy nutq uchun uzluksiz ravishda qollanuvchi tilning estetik (poetik) funksiyasi xosdir. U muallif fikrining timsoli vazifalariga qaram va boshqa nutq korinishlarida u tosatdan kamdan-kam holatlarda paydo boladi. Bu shunday minimal matnlarda, masalan, badiiy nutqni farqlaydi, va ularga maqollar, tez aytishlar, topishmoq kabilar kiradi. Oddiy aloqada ularning tasvirlanadigan hodisalari, shuningdek, alohida aforizmlar obrazlilikgi, bazi-bir “qanotli sozlar”, “bonmo” (otkir iboralar) va boshqa soz oyinlarini farqlaydi. Lekin, aniq qilib badiiy nutqni chegaralaydi va, masalan, gapga chechanlik notiqlik sanatida mavjud bolishi dargumon”. Qisqacha qilib aytganda, muammo shundan iboratki, oddiy tilimizda badiiylik elementlari koproq yoki kamroq tasadduf bilan yuzaga keladi va yonaltirilgan xarakterni tashib yurmaydi. Sheriy nutqda esa oddiy til yonaltirilgan va doimiy shakliga ozgaradi. Shunday bolsa ham deformatsiya usuli bir-biriga mos bolishi mumkin.

Uchinchi muammo shundaki, adabiyotda foydalanadigan koplak usullarning ishlash mexanizmi unchalik tushunarli emas. Masalan, nima uchun bir necha bor takrorlangan soz yoki ibora bir marta aytgandagidan kora kuchliroq tasir qiladi? Nima uchun omadli metafora mantiqiy benuqson tezisdan kora oquvchining aql va yuragiga yetib boradi? Bundan tashqari, benuqson mantiqiy qurilishlar metafora ichki qonuniyatlari bilan bahslasha olmaydi. Metaforalar nazariyasi boyicha mashhur mutaxassis N.D.Arutyunova, shu munosabat bilan “Ivan Ivanovich Perepenko (N.V.Gogolning mashhur qissasi) ni “erkak goz” deb atashganda uning dvoryanligini korsatish uchun behudaga metrikaga asoslangan, bundan tashqari erkak gozni “metrik kitobda yozib bolmaydi, chunki erkak goz odam emas, balki qush” ekanligini zukkolik bilan payqaydi. Nima uchun aniq metaforaga nisbatan bunday yordamga muhtoj xulosalar qilingan? Shu masalada katta hajmdagi adabiyot mavjud, lekin bu muammoning yechilishigacha hali kop vaqt bor.”⁶

Tortinchi muammo — bazan qandaydir bir usulning paydo bolish mexanizmini tushuntirib berish juda qiyin (masalan, murakkab metaforalarni). Boshqa soz bilan aytganda, nima sababdan, hattoki orta malakali oquvchi dohiyona metaforalarning tubidagi manosini his etishga va manosiz soz oyinlaridan farqlashga qodir degan

---

⁶ Kox V.A. Diskursiv analiz. Toshkent. 2002.-B.162.

savolga javob aytish qiyin. Yuqorida aytib otganimizdek, nutq yashirin mano saqlovchi qandaydir bir “potensial” til sifatida ketishi mumkin. Ularni oquvchilar tomonidan matnga duch kelgan vaqtda taniy oladilar, lekin ifodalarni esa faqatgina dohiy shoir taniy oladi. Bunday “potensial” manolar hududi qayerda joylashganligi va qanday shakllanishi - tilshunoslik, madaniyatshunoslik va psixologiyaning qiziqarli muammosi sanaladi. Lekin, aytib otganimizdek, bu yerda javoblardan kora, savollar koproq. Bu kabi barcha muammolar bir-biri bilan boglangan, va ularsiz badiiy adabiyot teranlikdan mahrum boladi, barchasi faqatgina usullarni va ularning klassifikatsiyasini rasmiy tarzda tanish bilan kifoyalanadi. Shu sababli, bunday muammolarga bugun yoki ertaga yoliqamiz. Boshqa tomondan, badiiy nutq, ohang borasida hali endigina bilimlarimizni oshirayotganligimiz uchun, hozircha psixologiya va falsafaning teran savollari ustida bosh qotirishimiz kerak, katta bosqichda esa badiiy nutqning asosiy qonuniyatlari va usullarini tasvirlashimiz kerak. Shunisi tushunarliki, muammoni kondalang qilib qoyishning hech bir manosi yoq, masalan, agar biz metaforaning nima ekanligini bilmasak, mashhur amerikalik tilshunos J.Lakoffning qanday qilib insoniyat borligining tayanch metaforalarini yuzaga chiqarishidan xabardor bolmay qolamiz.

Dunyo tilshunosligida matn muammolari tadqiqiga bagishlangan ishlarning kopchiligida “diskurs” termini bot-bot qollanadi.

V.Xegay haqli ravishda takidlaganidek, bu termin matn lingvistikasi bilan bir qatorda adabiyotshunoslik, sotsiologiya, siyosatshunoslik, falsafa, mantiq, psixologiya kabi fan sohalarida keng ishlatilib kelinayotgan bolsa-da, matn lingvistikasining ozida ham yagona, kopchilik tomonidan etirof etilgan talqini, manosi yoq, xilma-xil farqli tushunchalar ifodasi uchun istifoda qilinadi. Dastlab “diskurs” va “matn” terminlari ayni bir tushuncha uchun qollangan bolsa, keyinroq “matn” yozma kommunikatsiyaga nisbatan, “diskurs” esa ogzaki kommunikatsiyaga nisbatan ishlatilgan. Masalan, golland tilshunoslari T.A.Van Deyk va V.Kinchlar “keyingi yillarda bir qator gumanitar va ijtimoiy fanlarda bogliq nutq yoki diskursni organishga bolgan qiziqish ortganligini takidlar ekan, “diskurs”ni “bogliq nutq”ning sinonimi sifatida qollaydi.⁷ Bogli nutq deganda, albatta, matn tushuniladi, korinadiki, “matn” va “diskurs” terminlari teng manoli sozlar sifatida ishlatilgan. “Matn” va “diskurs” terminlarini bir-biridan farqli tushunchalar ifodasi uchun qollash ham keng tarqalganligini kuzatish

---

⁷Kox V.A. Diskursiv analiz. Toshkent. 2002.-B.162.

mumkin. Tadqiqotchilar fransuz filologiyasida “diskurs” termini bir-biridan farqli tort xil manoda qollanishini aytadilar.

A.I.Gorshkov alohida korsatib otganidek, lingvistik adabiyotlarda “diskurs” terminining qat’iy bir manosi yoq, u ifodalaydigan hodisalar diapazoni juda keng, yani “matnning qismi”dan yaxlit “nutq”qacha bolgan hodisalarni ifodalash uchun ishlatiladi. Bu sozning manosi fransuzcha discours — “nutq”, “sozlash” demakdir. Uning qayd etishicha, “diskurs” sozi “matnning qismi” manosida termin bola oladi, ammo u matn muammosi turlicha nuqtai nazarlardan turib tadqiq etilgan juda kop lingvistik adabiyotlarda “frazadan katta birlik”, “murakkab sintaktik butunlik”, “matn komponenti”, “registr”, “jumla”, “prozaik strofa”, “sintaktik kompleks”, “monologik jumla”, “kommunikativ blok” kabilar bilan sinonim bolar ekan, “diskurs” terminiga ehtiyoj yoqligini takidlaydi. Biz ham shunday deb hisoblaymiz. “Diskurs” termini haqidagi mazkur mulohazalardan maqsad bu sozning asl manosi “nutq”, “sozlash” ekanligini, adabiyotlarda bu terminning “matn”ga sinonim sifatida qollanganligini takidlash va shu tarzda matnning yozma ham, ogzaki ham bolaverishiga yana bir marta urgu berishdan iborat edi. Demak, matn ogzaki yoki yozma shakldagi yaxlit nutqiy asardir.

1.2. “Gone with the Wind” asarining badiiyati xususida

Skarlet Ohara - bu “Shamollarda qolgan hislarim” asarining ham ijobiy, ham salbiy qahramoni hisoblanadi. Ushbu kitobning birinchi satridan romantik chegaralarini buzadigan personaj — Skarlet Ohara chiroyli bo‘lmagan, lekin erkaklarni oziga rom eta oladigan uddaburon qiz edi. Erka, jahldor va kuchli irodali on olti yoshli tantiq Skarlet Shimoliy Gruzianing Tara deb nomlangan plantatsiyasida oziga toq hayot kechiradigan Janob Oharaning uchta qizining tongichi edi. Asarning dastlabki lavhalarida Oharalar qoshnilari bilan ahil-inoq yashashlari va Skarletning Eshlining muhabbatini qozonish uchun olib brogan say-harakatlari namoyon bolgan. Biroq Eshli Uilks Skarletning dugonasi Melanini yoqtirardi. Skarletning harakatlari besamar ketadi. Uning muhabbati Eshli tomonidan rad etiladi. Skarletning oshigi Ret Batler uning Eshli

tomonidan rad etilgani uchun judda qattiq kamsitadi. Keyin kibarlar davrasining eng yuqori choqqisida turuvchi Ret Batler ham Skarletga qiziqib qoladi.

Urush haqidagi yangiliklar va urushning daxshati Taraga yetib boradi va Skarletning hayotida va uning atrofidagi barcha odamlarning hayotida urush tufayli juda katta ozgaishlar boladi. Vaziyatlardan hafsalasi pir bolgan va Eshli tomonidan rad etilgan Skarlet Melanining ukasi Charlzga turmushga chiqadi. Charlz Ohara partiyasida qatnashgan aksariyat yigitlar singari urushga boradi va vafot etadi. Skarletning turmush ortogi Charlz jang qilmasdan qizamiqdan vafot etadi. Beva qolgan Skarlet ozining plantatsiyagi uyida yashay olmay, Atlantaga kochib, qayinopasi Melani va uning ammasi Pitti bilan birga yashaydi. Melani Skarletga katta muhabbat va hurmatni namoyon qiladi, ammo Skarlet unga hasad qiladi va undan nafratlanadi. Skarlet Atlanta jamiyatidan norozi boladi.

Ret va Skarlet tinimsiz bahslashishadi, lekin u uni chindan ham tushunadigan yagona odam edi. Keyingi bir necha yil ichida Konfederatsiyaning ahvoli yomonlashadi. Uyushma qoshinlari Atlantaga yaqinlashishni boshlaydilar. Melani homilador edi, shu paytda bolani dunyoga keltirayotgan edi. Shuning uchun Skarlet aksariyat aholisi bilan shaharni tark etishni rad etadi. Shaharga ot qoyilgan va juda achinarli ahvolda edi. Osha paytda Skarlet Melanining chaqalogini sog-salomat dunyoga kelishi uchun juda katta harakat qiladi. Melani sog-salomat farzandli bolganidan song, Skarlet va xizmatchilar Ret yordamida qochib ketishadi.

Skarlet Tara shahriga qaytib keladi va uning oilasi bilan birgalikda ushbu shahar deyarli vayron qilinganligini korib hayratda qolishadi. Uning singillari kasal bolib qoldilar, otasi ruhiy tushkunlikka uchradi, onasi esa vafot etdi. Ittifoq armiyasi qoshnilarining mol-mulkini yoqib va talon-taroj qilib, hudud boylab harakat qilishardi. Tara talon-taroj qilingan, ammo butunlay vayron bolmagandi. Ovqatlanish uchun ovqat yoq edi, Skarlet esa plantatsiya atrofidagi qishloq joylarini qidirib topadi. U birinchi marta qol mehnati bilan shugullanadi va bundan keyin “endi hech qachon och qolmayman” deb qasam ichdi.

Urush tugagach, plantatsiya tiklanadi. Mulkdan ulkan soliqlar undirila boshlanadi. Skarlet esa singlisining boylklarini ogirlab Atlantaga qochib ketadi. Katta boylikka ega bolgan Frenk Kennidi Skarletning qarzlarini tolashga rozi boladi. Keyin Skarlet Frenk Kennediga turmushga chiqadi. Oilaviy uy va moliyaviy taminot bilan

Skarlet endi taniqli ishbilarmon ayolga aylanib, Frenkning arra ishlab chiqarish korxonasini juda rivojlanib kengayib bormoqda edi. U yerda qora tanli erkaklar Skarletning chiroyiga mahliyo bolib, uni juda kop bezovta qilishadi. Skarletni himoya qilmoqchi bolgan Frenk Kennedi qora tanlilar bilan mushlashadi. Hujum paytida Frank oldiriladi va Skarlet yana bir bor beva bolib qoladi.

Keyinchalik, Ret Skarletga uylanadi. Ularning munosabatlari yaxshi bolmaydi, lekin ularning Bonni Blyu ismli qizchasi bor edi. Skarletning Eshliga bolgan munosabati Retni kundandunga gazablantirardi. Ushbu harakatlar Skarlet sevgisini qozonmoqchi bolgan Retning umidlari tobora koproq puchga chiqq boshlaydi. Red ham Skarletga kuchli bosim va tazyiqlar otkaza boshlaydi. Skarlet yana homilador bolib qoladi, ammo bolasini yoqotadi. Bu hodisa esa Ret va uning rafiqasi ortasida osib borayotgan yana bir achinarli munosabatga ulkan jarlikni hosil qiladi. Bonni Blyu-onasi singari chiroyli, oziga ishongan va ruhi tetik qizcha edi. Biroq otda sayr qilmoqchi bolganida otdan yiqilib hayotdan koz yumadi. Ret chuqur qayguga botadi. Skarlet ham bir muddat ushbu mudhish hodisadan ozini onglay olmaydi. Avvalgi ikki turmushidan bir ogil va bir qiz farzandi bor edi. Biroq ularni ham yoqotgan edi. Skarlet Retga bundan buyon farzand korishni xohlamlasligini aytadi. Eridan boshqa xonada yotishini talab qiladi.

Melani tugruq paytida vafot etadi va Skarletdan eriga gamxorlik qilishni iltimos qiladi. Skarlet, nihoyat Eshli Melani har doim yaxshi korganligini va uni hech qachon sevmaganligini angloydi. Skarlet ham Eshliga bolgan munosabati muhabbat emasligini tushunadi. Retga bolgan munosabatlari haqiqiy muhabbatligini angloydi. Skarlet buni juda kech tushunib yetadi. Oxir-oqibat Eshliga bolgan his-tuygularidan charchagan Ret uni ortiq sevishni xohlamaydi va tashlab ketishga qaror qiladi. Skarlet undan qolishini iltimos qilib, usiz yashay olmasligini aytadi va Skalet kitobning eng mashhur satrini aynan shu yerda aytadi: “Azizim, meni tashlab ketma, yolgiz qoldirma”. Skarlet uning ketishini kuzatib turadi va asta-sekin oz kuchini yigadi. Keyin Tara shahriga qaytib, hayotini tiklashga vada berib, uni qaytarib olishga qasam ichdi. Shubhalar unga hujum qilar ekan, u romanning noaniq yakunlovchi sozlarini aytdi: “Ertaga, men uni qaytarib olishning biror bir yolini oylayman. Axir, ertaga yangi kun keladi”.

Endi asarning bosh qahramonlaridan hisoblangan Ret Batler haqida gapirmoqchimiz. Ret Batler Skarlet bilan birinchi marta “On ikki eman” plantatsion

partiyasida uchratib qoladi va darhol Skarletning yuksak ruhiy tabiati uni jalb qilinadi, oxir-oqibat uni sevib qoladi va unga uylanishiga vada beradi. Ret baland boyli, qorachadan kelgan va kelishgan yigit edi. Ret Skarletni ziyofatda Eshli bilan bolgan mehrsiz suhbatini yashirincha tinglaganini bilib, Skarletning gazablanishga sabab boldi. Skarletning maftunkor korinishi, oziga ishonishi va insonlarni jalb qiladigan xulq-atvori Retni oziga maftun qilib qoyadi. Fuqarolar urushi davrida Ret askarlarning orniga blokadada qatnashishga undaydi, bu Retni boy qiladigan va Skarletni oziga jalb qiladigan faoliyat edi. Uning gayritabiiy qobiliyati Skarletni oziga tortadi, chunki u boshqa erkaklar singari Retga ustunlikni qolga kirita olmaydi.

Romanning eng mashhur nuqtalaridan biri - Skarlet oziq-ovqat izlash uchun on ikki eman plantatsiyasiga borganidir. On ikki eman yoqib yuboriladi va ekinlar yoq qilinadi, ammo qullar bogida biroz oziq-ovqat qolgan edi. Skarlet faqat turp topadi. Turpni qazib bolgach, Skarlet oziga vada beradi: “Xudo mening guvohim bolsinki, men Xudoning guvohi bolganim kabi Yankilar meni yengolmaydi. Men ularni yengaman. Men ular bilan yashayman. Endi men hech qachon och qolmayman. Agar biror odamni ogirlash yoki oldirish kerak bolsa ham, Xudo mening guvohim bolsinkim, men endi hech qachon och qolmayman”. Bu Skarletning hayotida uchun burilish nuqtasi boldi, u yaqinlari hayotini saqlab qolish uchun har qanday ishga tayyor edi. Ajablanarlisi shundaki, u onasi singari xonim bolishni xohlama ham, Tarani qutqarish uchun qilishi kerak bolgan hamma narsani bajarishga tayyor edi. Bundan tashqari, u Eshlini yoqtirib qoladi, chunki u kelishgan janob edi va Skarlet Eshlining gozal xonimi bolishni xohlaydi. Biroq Eshli bilan umuman oxshashlik jihati yoq edi. Skarlet Eshliga erishish uchun qolidan kelgan hamma ishni qiladi. Biroq sevgi deb oylagani hoy-u havas ekanligini kech tushunadi.

Eshli - xayolparast, oltin sochli janob, Skarletning qalbini zabt etadi. Eshli bilimli, oziga ishongan va kelishgan, Skarlet uchun Taradagi mukammal bir janob edi. Ammo Skarletdan farqli olaroq, Eshli urushdan keyin ozini biroz yoqotib qoyadi. Plantatsiya nazorati azosi Eshli shu soha boyicha uquvsizroq edi. U fermerlik qila olmaydi va u Skarletning tegirmon menejeri sifatida ozini befoyda urintiradi. Uning xarakteri osha davrning ramziy manosini anglatadi. Urush paytida qamoqxonaga tushib qolgan kezlarida ham, hech qachon Konfederatsiyaga xiyonat qilmaydi. Shuningdek, u Melani Skarletning tazyiqlaridan asraydi. Melenini ketishga majbur qilayotgan

Skarletga qarshi chiqadi. Skarlet oz tegirmonida pul ishlash uchun ishlatadigan vijdonsiz biznes rejasidan foydalanishga xalaqit beradi.

Ushbu asarda ayniqsa, qahramonlarning ruhiy kechinmalari va iztiroblari yorqin boyoqlarda ifoda etilgan. Shuningdek, Skarletning osmirlik yillari va Eshliga bolgan gozal muhabbati ham juda rangli tasvirlangan. Harakatlarning uygunligida, asarning kulminatsiyasida Skarletning asta-sekinlik bilan boy korsatgan manaviy va ruhiy tasirchanligi, iztiroblari va kechinmalari asosiy orinni egallaydi desak mubolaga bolmaydi. Asarda tasvirlangan har bir voqealar rivoji insonni oziga bevosita jalb qiladigan suratda namoyon boladi. *“Shamollarda qolgan hislarim”* asari badiiy asar yozish sanati sezilarli burilish hosil qildi desak mubolaga bolmaydi. Chunki bu asarda har bir qahramonning oy-xayollari, iztiroblari, xursandchiliklari, yutuqlari va muhabbati yorqin boyoqlarda tasvirlangan bolib, kitobxonlarni bevosita jalb qilmay qolmaydi.

Yozuvchining ozi bu asarni *“Inson ozi-ozini anglashning birinchi tarixi”* deb nomlagan. Bu roman ijtimoiy tanqidning elementlari, xristian etikasining yani odob-axloq qoidalarni va pand-nasihatlarini oz ichiga oladi. Bu asarda, shuningdek, sinfiy ayirmachilik yani tabaqachilik, din, ayollarga bolgan munosabat, sevgi, dostlik, mehr-muhabbat, ruhiy iztiroblar kabi bir qancha mavzular yaqqol boy korsatgan. Biz bu mavzularning rang-barangligidan ilhomlanib, ularning kolamini ochib berishga harakat qilamiz.

“Shamollarda qolgan hislarim” asarida taqdim etilgan osha davrda jamiyatda ayollarning orni va ijtimoiy axloq qoidalari juda ajoyib yoritib berilgan.

Bu asarda ayollarga bolgan munosabat, ayollarining jamiyatdagi roli ham yozuvchi tomonidan juda jozibali korinishlarda tasvirlangan. Bu mavzu asosan Skarletning mustaqil qaror qabul qila olishida, uzoqni kora bilishida, ochiq fikrlaydigan hur fikr ayol ekanligida yaqqol namoyon boladi. Yosh, jamiyatda hali oz orniga ega bolmagan Skarlet ozining qiyinchiliklari davomida yaxshi, ruhiy va axloqiy jihatdan hali kamol topmagan odamlarga duch keladi. Ularnig kopchiligi kuch bilan ozining niyatlarini amalga oshirishni va Skarletning ustidan hukmronligini otkazishga ham harakat qilardi. Skarlet ayollarning mustaqil qaror qabul qila olishi, ularning erkinligi jamiyat uchun katta ahamiyatga ega ekanligini juda yaxshi anglardi. Boshqalarga qaram bolmaslikni, jamiyatdagi oz ornini yoqotmaslikni, birovdan qarzdor

bolmaslikni o'zining hayotdagi eng muhim vazifasi deb hisoblardi. Skarlet osha payt nuqtai nazari bilan qaraganda, ayollarning mustaqilligi uchun katta ozgarishlar tarafdori bolgan ochiq fikrlaydigan ayol bolgan desak mubolaga bolmaydi. Skarlet ayollarga hukmronlik qiladigan, oziga boysuntiradigan, ayollarni bir buyumdek qaraydigan odamga hech qachon turmushga chiqishni xohlamasdi. U mustaqil qaror qabul qiladigan, har qanday joyda orni boladigan ziyoli ayol bolishni xohlardi. Shuningdek, u turmushga chiqadigan inson har tomonlama ozi bilan teng fikrlaydigan, ochiq fikrli kishi bolishini xohlardi.

Shuningdek, asarda xonimlar va janoblarning kiyinishi, harakatlari va nutqini aniq qoidalar asosida talaffuz qilishlari jamiyatda axloqiy qoidalarni naqadar ustun ekanligidan dalolat beradi. Ret birinchi marta *“On ikki eman”* plantatsida kochib borganida, Charlstonidagi uyidan uni qanday qilib quvib yuborganliklari haqida mish-mishlar tarqaldi. Chunki u Charlstonidagi uyida bir ayol bilan tun boyi qolib, keyin uylanishdan bosh tortgan. Bu qilmishi esa nafaqat o'zining, balki ayolning ham obroyi tokilishiga sabab bolgan edi.

Bu asarda yana bir serqirra mavzulardan biri ham juda rangli boyoqlarda ochib berilgan. Bu ijtimoiy sinf mavzusidir. Skarlet kambagal ziyoli oiladan chiqqan ilmi va erka qiz sifatida tasvirlangan. Uni bazi orinlarda kamsitishlariga qaramay, u oziga bolgan qat'iy ishonchini yoqotmaydi. Garchi u ziyoli, tarbiyali, ilgor fikrlaydigan bolsa ham, kuchsiz bir insondek qarashardi.

Mitchel ijtimoiy sinf tuzilishini jamiyatning turli darajalarini aks ettiruvchi turli xil belgilar bilan tasvirlaydi. Oqsuyaklar sinfining eng pastki qatlamida turuvchi Ohara oilasining qullari bolmagan va ular kambagal dehqonlar bilan yonma-yon yashashardi. Hatto, onaxon ham ularni *“oq axlat”* deb atab, ularga past nazar bilan qaraydi. Keyingi qatlamda Uill Bentin kabi kichik fermerlar turardi, ular bir nechta qullarga egalik qiladi va ortacha darajada turardi. Ammo ular ham boy emas edi. Jamiyatning yuqori qismida katta plantatsiyalari bolgan Ohara oilasining qoshnilari - Fonteynlar, Kalverts, Uilks va Tarletonlar singari yuzlab qullar bolgan oilalar turgan. Albatta, fuqarolar urushi bu farqlarni yoq qiladi va familiyasidan qati nazar, hamma tirik qolishga harakat qiladi, hatto boylik ham yordam berolmaydi.

Mitchelning asarida takidlamochi bolgan yani bir mavzu qiyin paytlarda oz jonini asray olish, omon qolish *“Shamollarda qolgan hislarim”* asarining asosiy

mavzusi deb belgilanadi. Fuqarolar urushi vayronagarchiliklaridan song, qayta qurish davrida, Ret va Skarlet tirik qolganlarini yozuvchi madonavorlik sifatida gavdalantiradi. Bu paytda Eshli va Melaning munosabatlari gullab-yashnamoqda edi. Ret va Skarlet ikkalasida ham vaziyatlarni real baholash va ozgaruvchan davrga moslashish qobiliyati ularga katta foyda keltiradi. Skarlet va uning atrofdagilarga otmishni unutib, bolgan ishlaga koz yumib, kelajakda yashashda davom etishlari kerak edi. Ret ham ozini tiklab olish uchun juda kop harakat qiladi.

Ret romanning boshida Skarletga jamiyat qurishda ham, uni yoq qilishda ham pul topish kerakligini aytadi. Urushga chiqishning orniga, Ret undan blokada yuguruvchisi bolish, Konfederatsiya valyutasi bilan emas, balki oltin bilan muomala qilish va urush tugaguniga qadar oz pullarini barqaror Yevropa banklarida saqlash orqali foyda koradi. Skarlet Atlantani qayta qurish uchun yogoch qanday zarur bolganini korib, yogoch fabrikasini sotib olishdan foyda koradi.

Yuqorida qayd etib otilgan insoniy tamoyillar faqatgina insonga quvonch bagishlash va borttirish uchun emas, balki bu orqali insonga hayotning past-u balandliklariga tayyor turish, inson boshiga tushadigan qiyinchiliklarni mardonavor yengib ota olishga bolgan qatiyatni bevosita shakllantirishga debocha boladi desak yanglishmagan bolamiz.

Skarlet, Eshli va Ret ortasida yaratilgan sevgi uchburchagi bu hikokayining asosiy mavzularidan hisoblanadi. Romanning aksariyat qismi uchun Skarlet ozini Eshliga bolgan tuygularini muhabbat deb biladi va ularning bir-biridan qanchalik farq qilishlarini hech qachon tushunmaydi. Bundan tashqari, u Retga bolgan his-tuygularini tushuna olmaydi. Oxir-oqibat, Eshli Skarletni sevishini tan olsa ham, u rafiqasi Melanini tark etmaydi. Skarlet odamlar uni buyuk xonim deb oylashlarini orzu qiladi, shuning uchun u hech qachon sodda Ret Batlerni oziga munosib deb hisoblamaydi.

Skarletning ikki eri, uni sevmasligini hech qachon anglamay, uning jozibasiga mahliyo bolib qoladi. U Melaniga uylangani uchun Eshlidan qasd olish madsadida Charlzga turmushga chiqadi va uning pullari tufayli singlisi Suellendan Frenkni tortib oladi. Odamlar unga bolgan sevgisini tan olishganda, Skarlet ularning sevgisini mensimaydi. Ret Skarletga aytganidek: “Sizni sevadigan insonganlarga shafqatsizsiz, Skarlet. Siz ularning sevgisini bilib, qamchi singari ozlariga qarshi foydalanasiz”. Ret bir korishda Skarletni sevib qoladi, uning ichidagi yaqinlik tuygusini tan oladi.

Ammo ikki marotaba beva qolgan Skarlet nihoyat unga turmushga chiqishga rozi bolsa ham, unga bolgan munosabatini yaxshi emasdi. Biroq asar oxirida Skarlet Eshlini hech qachon sevmaganini, haqiqiy muhabbati Ret Batler ekanligini anglaydi.

Asarda Skarlet ozining eng yuqori darajada turuvchi obroyini doimo saqlab turardi, uning uchun gurur eng yuqori orinda turardi. Skarlet ozini ham moliyaviy, ham manaviy jihatdan teng bolgan joshqin va tasirchan insonlar davrasida ozini qulay va erkin his qilardi. Yozuvchi nuqtai nazari asosida tasvirlangan Skarletning xarakteridagi bu xususiyatlar erkaklarning huquqlari ustun turadigan qoloq qarashlarga keskin burilish hosil qildi desak mubolaga bolmaydi.

1.3. Frazeologizmlarning asar badiiyatini taminlashdagi roli

Frazeologik iboralarning turli xil xususiyatlarining tashqi shakliga qarab tasnif qilish orqali ham aniqlash mumkin. Bu tasnifda koproq frazeologik iboralarning tarkibidagi sozlar soniga qarab eibor beriladi. Tasnif natijasiga, iboralar tabiatiga kora nechta sozdan tashkil topganini aniqlash mumkin. Koppina tilshunoslar frazeologik iboralar faqat ikki sozdan ortiq boladi, degan fikrlarni aytadilar. Ammo kuzatishlar shuni korsatadiki, frazeologik iboralar ikki, uch va undan ortiq sozlardan iborat boladi. Ammo ayrim olimlar bir sozdan iborat iboralar ham bor deb bildiriladilar. Iboralar bir sozdan iborat iboralar idiomatik birikmaning eng yuqori taraqqiyot bosqichida hosil boladi. Bu turdagi iboralar qoshma soz yoki yakka soz bilan ifodalanadi, ular togri-dan-togri fikrni anglati olmasligi jihatdan qoshma sozlardan farq qiladi. Togri, bir soz orqali idiomatik mano anglatadi. Lekin bunday sozlarni ibora deyish qiyin. Chunki ibora sozlar birikmasidan iborat bolishi kerak. Idiomatik sozlar faqat yolgiz sozlardangina tashkil topib, idiomatik mano anglatadi. Lekin ibora aks ettirgan xususiyatlarni aks ettira olmaydi.⁸

Shuningdek, frazeologik birikmalarning tarraqqiyoti frazeologik butunlikdan boshlanib, frazeologik qoshilmalarga aylanishi kerak, farazeologik butunlikdan frazeologik chatishmalar, keyinchalik esa frazeologik qoshilmalarga taraqqiy etishi kerak. Yuqoidagi fikrlarga “Idiomatik sozlar frazeologik qoshilmalar negizida vujudga

⁸Yoldoshev B. Ozbek va ingliz tilida frazeologik birliklarning funksional — uslubiy xususiyatlari. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. T.:1993- B.47.

keladi” degan tarif asoslidir. Frazeologik birikmalar asosan sozlar birikmasidan iborat, boshqacha aytganda, frazeologizmlar tilning alohida birligi bolib, tuzilishiga kora erkin boglanma yoki u gapga teng toliq yoki qisman semantik qayta shakllangan obrazli, turgun soz birikmalarini oz ichiga oladi.

Frazeologizmlarning aksariyati ingliz tilida ham, boshqa qardosh tillarda ham xalq tomonidan yaratilgan, ularning mualliflari malum emas, kelib chiqish manbalari aniq emas.

Shu manoda frazeolog olim A.V.Kunin ingliz tili frazeologizmlarining kopchiligining muallifi nomalum bolib, ular xalq tomonidan yaratilgan degan fikrlarni asosli ravishda korsatib otgan. Ammo bazi frazeologik birliklarning kelib chiqish manbalarini aniqlash mumkin. Shu manoda frazeologiya tilining umumiy tizimiga kiruvchi mikrosistema bolib, bu tizim ozida otmish merosni, qadriyatlarni aks ettiradi, avloddan-avlodga otadi. Tizimni tashkil etuvchi frazeologik birliklarning kopchiligi malum tilning boyish manbaidir.⁹

Frazeologik tizimini, frazeologik birliklar, ularning asosiy kamchiliklari ortasidagi munosabatni tashkil etadi. Frazeeologizmlar birdan ortiq sozlardan tashkil topgan, mano va shakl jihatdan turgun bolgan sozlar boglanmasidir. Frazeeologizmlar kochma manoda, obrazli ifodalarda qollanadi hamda tarixiy qollanish meyorlariga, usullariga ega bolib, ularning manosi muayan nutq jarayonida oydinlashadi. Frazeeologizmlar soz birikmasi yoki gap shaklida bolsada, ular nutq birligi bolgan gaplardan farq qiladi. Ular lugaviy birlik sifatida kop jihatdan sozlarga yaqin turadi, sozlarga xos bolgan juda kop xususiyatlar frazeologizmlarga ham xosdir.

“Frazeeologiya” atamasi yunoncha *“frazza”* (phrasis-ifoda, nutq orami) sozidan olingan bolsa-da, bu atama turlicha manolarni ifodalashda xizmat qiladi. Shu sababdan frazeologiya atamasi ikki monoda qollaniladi: tildagi mavjud jami frazeologik birliklarning jami manosida, hamda shunday birliklarning organuvchi soha manosida. Demak, frazeologiya iboralar haqidagi ilm demakdir. Frazeeologiya ozing shakllanish va taraqqiyot bosqichlariga ega. Jahon tilshunosligida frazeologiya tez taraqqiy etayotgan sohalaridan biriga aylandi. Jumladan, birgina turkiyshunoslikda frazeologiyani sistemali ravishda organish otgan asrning 40-50 yillaridan boshlandi. Shu davrda turli

---

⁹Haydarov A.,Choriyeva Z. Ingliz tilida frazeologik birliklarning semantik — grammatik va uslubiy xususiyatlari. Tilning leksik — semantik tizimi va qiyosiy tipologik izlanishlar: sinxroniya — diaxroniya. Materiallar toplami — T.: “Muharrir”, 2012.-B.8—10.

tillardagi frazeologik birliklarni grammatik, leksik-semantik jihatdan organish sohasida muhim yutuqlar qolga kiritildi.

Frazeologiya til hodisasi sifatida lison va nutqqa dahldor birlikdir. Birdan ortiq mustaqil leksema korinishining birikuvidan tashkil topib, obrazli manoviy tabiatga ega bolgan lisoniy birlik frazeologizm deyiladi: tepa sochi tikka boldi, sirkasi suv kotarmaydi va boshqalar. Malumki, frazeologizm deganda, kochma mano anglatadigan, ibora yoki turgun soz birikmalari tushuniladi.

Frazeologik birlikdan (iboradan) yaxlitligicha anglashiladigan mano uning tarkibidagi soz komponentlariga xos leksik manolarning oddiy yigindisiga teng bolmaydi, iboraning manosi umumlashma mano, maxraj mano sifatida namoyon boladi. Frazeologiya nazariyasiga dastlab fransuz tilshunosi Sh.Balli asos soldi. Frazeologizmlarning grammatik, semantik, funksional-uslubiy jihatlarini rus tilshunoslarining tadqiqotlarida ham korish mumkin. Masalan, V.Vinogradov iboralarni leksik qatlam sifatida mano guruhlariga kora tasniflaydi. V.Jukov esa frazeologizmlarning kategorial manolarini aniqlagan.

Ozbek tilshunosligida frazeologizmlar Sh.Rahmatullaev, M.Sodiqova, I.Qochqortoyev, A.Rafiyev, B.Yoldoshev, A.Mamatov, Q.Hakimov, K.Bozorboyev kabi olimlar ishlarida keng organilgan. Mazkur ishlarda frazeologizm masalalari yetarlicha tahlil qilinib, sozlashuv nutqida faol foydalaniladigan hamda turli badiiy matnlarda qollanilgan frazeologik birliklarga doir misollar orqali organilganligi diqqatga sazovor.¹⁰

Ammo shu bilan birga badiiy matnlarda yozuvchi uslubiga oid frazeologik birliklarni organish bilan bogliq tadqiqotlar juda kamchilikni tashkil etadi. Frazeologiya lisoniy kategoriya sifatida keyingi yillarda keng miqyosda organilmoqda. Bu esa frazeologiya muhim soha sifatida shakllanishiga imkon tugdirdi va uning organish kolamini kengaytirdi. Frazeologizmlarning grammatik, sintaktik, stilistik xususiyatlarini har tomonlama chuqur ilmiy tahlil etish har vaqt tilshunoslar diqqatidir. Frazeologizmlar struktural, semantik, funksional — uslubiy jihatlar bilan murakkab hodisa bolganligi uchun u oziga xos shakllanish qonuniyatlariga ega.

Frazeologizmlar narsa-hodisalar, voqealar, xarakterlarni obrazli, ekspressiv ifodalash ehtiyoji asosida yuzaga keladi. Frazeologizmlarning paydo bolishi va

¹⁰Yoldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. — T.: OTA,1992.№3.-B.37-42.

shakllanishi muayyan tarixiy jarayonlar, ijtimoiy muhit, turmushdagi hayotiy voqealik va undan kelib chiquvchi tasavvurlarni obrazli tarzda aks ettirish bilan aloqador boladi. Shakllanish davrida frazeologizmlar ham leksika kabi har bir tilning oz ichki qonuniyatlariga, fonetik, leksik grammatik talablariga boysundiriladi. Ular deyarli kochma manoda qollanib, badiiy tasvir vositasida emotsionallik, ekspressivlik xususiyatiga ega boladi. Shu sababli frazeologizmlar insonlarning faqat ongiga emas, balki, his — tuygulariga ham katta tasir korsatadi.

Frazeologizmlarning tarkibida nechta soz ishtirok etishiga qaramay, ular yagona umumiy mano bilan birlashadi va emotsional-ekspressiv manoni ifodalaydi. Frazeologizmlar badiiy adabiyotda obrazli va tasirchan vosita sifatida qollaniladi. Ingliz tilida badiiy matnlarda frazeologizmlarning qollanilishiga doir mukammal ilmiy-nazariy tadqiqot ishi bolmasa-da, ammo keyingi yillarda amalga oshirilyapti.

Frazeologizmlarning manosida ikkita qism mavjud:

- 1) ekspressiv baho boyogi;
- 2) funksional-uslubiy boyoq.

Frazeologizmlarning ekspressiv baho boyogida mano nozikliklari yuklanishini alohida takidlaydi.

Bu xususiyat tarkibida emotsionallik va ekspressivlik asosiy omil ekanligini, emotsionallik frazeologizmlarning turli xil his-tuygularini, shaxs va predmetlarga nisbatan subyektiv munosabatlarni ifodalasa, ekspressivlik nutqning tasirchanlik xususiyati hisoblanishini izohlab otgan¹¹. Shuningdek, badiiy matnlarda frazeologizmlardan uslubiy maqsadda ijodiy foydalanish usullari togrisida ham juda kop malumotlar mavjud. Frazeologizmlarni keng miqyosda tadqiq etgan olimlardan biri A.Mamatovdir. Olimning "Ingliz tili frazeologizmlarining shakllanish masalalari" arsari alohida ahamiyatga egadir. Bu ishda frazeologizmlarning shakllanish tamoyili xususida gap ketadi. Frazeologizmlarning semantik shakllanishida konnotativ mano va nominativ vazifa holatiga asosiy etiborini qaratadi. Olimning takidicha, mavjud barcha frazeologizmlar konnotativ manoga ega bolmaydi. Ammo aksariyat frazeologizmlar konnotativ mano komponentiga ega.

Frazeologizm va leksema bir narsa yoki hodisani atasada, yani atash semalari bir xil bolsa-da, ifoda boyoqlari bilan keskin farqlanib turadi. Frazeologizmning kopincha,

---

¹¹Yoldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. — T.: OTA,1992.№3.-B.37-42.

ifoda semalarida obrazlilik, boyoqdorlik bortib turadi. Aynan shu xususiyati bilan badiiy matnlarda muhim orin tutadi. Til birligi hisoblangan frazeologizmlarning badiiy matnlarda tadqiq va tahlil etilishi muhim vazifalardan hisoblanadi. Shu orinda M.Yoldoshev tomonidan elon qilingan "Badiiy matn va uning lingvopoetik tahlili asoslari" oquv qollanmasi va "Badiiy matnning lisoniy tahlili" nomli metodik qollanmalari ham diqqatga sazovordir.

Mazkur asarlarda ham frazeologizmlarning qollanilishi masalasiga nazar tashlangan. Ayniqsa, bunda badiiy asarlarda faol qollanishda boladigan frazeologik manodoshlik masalasi yoritib berilgan. Voqelikni obrazli tasvirlashda, uni kitobxon kozi ongida aniq va tola gavdalanitirishda frazeologik iboralarning manodoshligidan keng foydalaniladi. Jumla tarkibida kelgan manodosh iboralar qahramon bilan aloqador biror-bir sifatni, xususiyatni detallashtirib, ikir-chikirigacha korsatib tasvirlashga xizmat qiladi.

Lugaviy birlik sifatida frazeologizmlar sozlar bilan ham sinonimik munosabatda bola oladi. Badiiy matnda manodoshlikning bunday turidan holatni borttirib, atroflicha tasvirlashda foydalaniladi. Ingliz va ozbeek frazeologizmlarining funksional-uslubiy xususiyatlari, iboralarning uslubiy qollanishi haqida B.Yoldoshev frazeologiya sohasiga salmoqli hissa qoshdi.

Olim frazeologizmlarning funksional-uslubiy xususiyatlari boyicha doktorlik dissertatsiyasida mazkur til birliklarining, nafaqat, ogzaki nutqda, balki badiiy tili asar tilida qollanilishi yuzasidan oziga xos fikrlarni bildirgan. Frazeologizmlar biror narsa-hodisani atash, nomlash vazifasinigina bajarmaydi, balki shu predmet yoki hodisani aniqlashtirib, ularni emotsional va obrazli tarzda baholaydi.

Xullas, frazeologik birliklar va ular bilan bogliq hodisalar, ularning manoviy va vazifaviy xususiyatlari murakkab, sermunozara bolib, ular bir necha tadqiqot ishlarini talab qiladi. Ular bir tomondan til birligi sifatida muayyan tushunchani ifodalash xususiyatiga ega bolsa, ikkinchi bir tomondan har bir xalqning kop asrlik turmush tarzi, madaniyati, manaviyati, urf-odatlar va ananalarining badiiy asarlarda aks ettiruvchi, shu bilan bir paytda badiiy matnda muayyan holatni, voqelikni obrazli, tasirchan bolishini taminlovsi vosita ham hisoblanadi.

Til badiiy adabiyotning birinchi elementi, materiali, asosiy qurolidir. Bizning ong-tuygumizga tasir etib, bizni hayajonga soladigan obraz va manzaralar, lugaviy

birliklar va gaplar yordamida tasvirlanadi. Soz sanatkori badiiy asar tili ustida ishlar ekan, tilda turgunlik kasb etgan, nutqda keng istemol qilinadigan soz, forma va oborotlarni ishlatadi, otkinchi, ikkinchi darajali, til taraqqiyoti uchun xarakterli bolmagan elementlarni oz asarlari tiliga kiritmaslikka harakat qiladi.

Boshqacha qilib aytganda, yozuvchi til boyligidan fikrni eng togri, aniq va londa qilib ifodalaydigan vositalarni terib, saralab ishlatadi. Shu yosinda u tildan foydalanishning, gapirish va yozishning oziga xos mezonini, namunasini yaratadi. Yozuvchi yoki sozlovchi qanchalik istedodli, mehnatsevar bolsa, bu namuna shunchalik hayotiy, jozibador bolib chiqadi. Yozuvchining tilga mana shunday munosabatda bolishi, uning soz tanlash sanati adabiy til va sozlashuv uslubi takomilida jiddiy rol oynaydigan omillardan biridir.

Shuning uchun yozuvchining adabiy tilni rivojlantirishdagi xizmati togrisida gapirganda, u yaratgan yangi lugaviy birliklar bilangina cheklanib qolmasdan, uning nutq ravonligi, sofligi va tasirchanligi uchun kurashi tugrisida gapirish lozim. Adabiy tilning sofligi va tasirchanligini taminlovchi vositalardan biri frazeologizmlar bolib, badiiy adabiyot sozlashuv nutqi frazeologizmlari uchun ham asosiy manba hisoblanadi¹².

Badiiy nutq obrazli nutq, obrazli til hisoblanadi, chunki badiiy adabiyotda hayot obrazlar, manzaralar yordamida aks ettiriladi. Bizning ong-tuygumizga tasir etib, bizni hayajonga soladigan bu obraz va manzaralar sozlar yordamida, sozlardan tashkil topgan gaplar yordamida tasvirlanadi. Frazeologik iboralar zamirida malum obraz, konkret hodisa, predmet tasavvuri yotadi. Bunday obrazlilik iboralarning stilistik imkoniyatlarini oshiradi, ularni tilning kuchli ifoda vositalaridan biriga aylantiradi. Shuning uchun yozuvchilar mazkur birliklar zamiridagi obrazlardan atroflicha foydalanishga harakat qilishadi, ayrim hollarda bu obrazlar yordamida yangi iboralar ham yaratadilar.

Frazeologik birliklar eng kop badiiy matnlarda, qisman publitsistikada, ilmiy-ommabop matnlarda qollaniladi. Badiiy matnlarda frazeologizmlarning tutgan orni muhim ahamiyatga egadir. Mualliflar frazeologik birliklardan badiiy matnlarda quyidagi maqsadlarda foydalanishadi:

---

¹²Yoldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. — T.: OTA, 1992. №3.-B.37-42.

1) voqea-hodisani obrazli ifodalash uchun: kopgina frazeologik birliklar konkret, korgazmali tasvir uchun xizmat qiladi, shaxs — predmet, voqea — hodisaning obrazli ifodasi bolib keladi. Masalan: tili uzun, dunyoni suv bossa, topigiga chiqmaydi kabilar. Obrazli ifodalash funksiyasi ichki tasirchan shaklga — obrazli tasavvurga ega bolgan frazeologik birliklar uchun koproq xarakterlidir. Bazan frazeologizmlar muayyan tushunchani obrazli nomlab, ifodalab qolmasdan, butun matnga kuchli obrazlilik radiatsiyasi baxsh etadi. Masalan: *the apple of ones eye*- koq qorachigi, kozining oqu-qorasi; *milk and honey*-tokin-sochinlik, mol-kolchilik; *the fat of the land*-tokin-sochinlik, baraka.

2) turli holatlarni baholash uchun: frazeologizmlarning turli struktural tiplari uchun biror predmet yoki voqea-hodisani nomlash bilan birga ularga salbiy yoki ijobiy baho berish funksiyasi ham badiiy asarlarda ozining salmoqliligi bilan ajralib turadi. Masalan: 1) *to look a gift horse in the mouth*-to examine a person too critically, to ride the hide horse-to behave in a superior, haughtily, over bearing way, 2) *a big bug -a person* to importance, to fish out of water -a person situated uncomfortably outside his usual or proper environment.

3) badiiy matnda emotsionallikni ifodalash uchun: ingliz tili frazeologik sistemasida mazkur birlikning katta qismi asosiy mano — mohiyatini ifodalabgina qolmasdan, balki sozlovchining shodligi, gazabi, nafrati, okinchi, qorquvi, kinoyasi, jirkanishi singari emotsional munosabatlarni ham ifodalab keladi. *extremely tired, exhausted, happy, sad.*

4) nutqda ekspressivlikni ifolash uchun: *Ekspressiya* sozi lotincha bolib, nutqning tasirchanlik xususiyatini ifodalaydi, bu xususiyat leksik, grammatik va boshqa vositalar yordamida yuzaga keladi. Misol: *Manna from heaven*-zor-intizor bolib kutmoq.

5) badiiy matnda satira va yumor hosil qilish uchun: yumor va satira vositalari orasida frazeologizmlar alohida orin tutadi. Bu esa ularning ichki tabiati bilan bogliq, chunki kopgina frazeologik birliklarning semantik tarkibida hazil, mazax, kesatiq, piching singari mano nozikliklari boladi. Frazeologizmlar badiiy asardagi qahramon nutqini, uning sozlash ohangidagi yumoristik yoki satirik ishorani takidlash vositasi bolib xizmat qiladi. Misol: *have kissed the blarnly stone*-tilyoglamachi, xushomadgoy.

6) Frazeologizmlarning xilma-xil qollanish darajasiga ega bolishi ularning uslubiy boyogiga ham bogliq. Badiiy asarlarda, umuman, adabiy tilda funksional jihatdan xoslanmagan kopgina frazeologik birliklar tez-tez uchraydi. Frazeologizmlar badiiy asarlarda asosan ekspressiv baho vositasi bolib kelganligi uchun ularning umumtil miqyosidagi darajasi u yoki bu yozuvchining malum bir asaridagi qollanish miqdori bilan doimo mos kelavermaydi. Har bir yozuvchining mazkur birliklardan oz asarida foydalanish mahorati bilan ham farq qiladi. Shu sababli ham kopgina frazeologik birliklar ozining kuchli mohiyati bilan asar jozibadorligi oshiradi.

Malumki, frazeologizmlar obrazli til birliklari xisoblanadi. Shu bois, yozuvchi va shoirlar ulardan keng foydalanadilar. Tildagi obrazlikni ifodalovchi vositalar ichida frazeologizmlar aloxida orin tutadi. Chunki ular kesatiq, nafrat, jirkanish, sokish, qargish kabi salbiy, erkalash, hazil, ragbatlantirish kabi ijobiy qoshimcha mano nozikliklarini ifoda etuvchi obrazli birikmalar hisoblanadi.

Frazeologizmlarning asosiy qismi nutqda malum uslubiy maqsad yani, ekspressivlik uchun xizmat qiladi. Shu bois, frazeologizmlar badiiy matnda obraz, personaj, xarakter qirralarini tola ochishda, voqea-hodisa, holatlarini obrazli, borttirib tasvirlashda qollanadigan muhim til birligi hisoblanadi. Yozuvchi shu maqsadda ulardan foydalanar ekan, tarjimonlar esa bu maqsad, vazifalarni tola anglashi va ozga til egalariga uni aniq etkazishi kerak boladi. Buning uchun tarjimon asar tili haqida, uning lisony xususiyatlari bilan tanish bolmogi va shunga asoslanib ish kormogi darkor.

Malumki, frazeologizmlar badiiy asar qimmatini oshirishda muhim orin tutadi. Yozuvchi va shoirlar frazeologik birliklarni oz asarlarida qahramon xakteri va hodisalarni ochishda ishlatadilar. Voqea-hodisalarni tasvirlashda oquvchiga estetik zavq berishda ulardan mohirona foydalanadilar. Har qanday frazeologizm osha xalqning turmush sharoiti, udumlari bilan bevosita bogliq boladi. Frazelozizmlarning kelib chiqish omillari ham har bir xalqning oz mentalitetiga xosdir¹³.

Frazeologik birliklarning badiiy matnda qollanilishi bilan bogliq jarayonlari oziga xos tarzda murakkab hamdir. Mazkur birliklarning mazmun tarkibida ham frazeologik, ham uslubiy manolar mavjud. Frazeologik birliklarning uslubiy manosi ikki komponentdan iborat:¹⁴

¹³Yoldoshev B. Ozbek va ingliz tilida frazeologik birliklarning funksional — uslubiy xususiyatlari. Filologiya fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. T.:1993- B.47b.

¹⁴Yoldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. — T.: OTA,1992.№3.-B.37-42.

- a) ekspressiv baho boyogi;
- b) funksional-uslubiy boyoq.

Bu ikki xususiyati badiiy matnda qollanilganda ham frazeologizmlar tarkibida yashash huquqiga ega. Mazkur til birliklarining uslubiy xoslanishini belgilashda ichki shaklning jozibadorligi, semantik, ohangdoshlik va miqdoriy mezonlardan kompleks foydalanish, frazeologizmlarning ekspressiv — baho boyogini ham inobatga olish yaxshi samara beradi.

Voqelikni obrazli tasvirlashda, uni kitobxon kozi ongida aniq va tola gavdalanitirishda frazeologik iboralarning manodoshligidan keng foydalaniladi. Jumla tarkibida kelgan manodosh iboralar qahramon bilan aloqador biror bir sifatni, xususiyatni detallashtirib, ikirchikirigacha korsatib tasvirlashga xizmat qiladi. Voqelikni obrazli tasvirlashda, uni kitobxon kozi ongida aniq va tola gavdalanitirishda frazeologik iboralarning orni, ahamiyati beqiyosdir.

Iboralar hayotdagi voqea-hodisalarni kuzatish, jamiyatdagi maqbul va nomaqbul harakat-holatlarni baholash, turmush tajribalarini umumlashtirish asosida xalq chiqargan xulosalarning oziiga xos obrazli ifodalaridir. Yozuvchilar, odatda tasvir maqsadiga muvofiq iboralarni tanlab qollash bilangina kifoyalanib qolmaydilar. Balki, qahramonlar tabiati, ruhiy holati, hayot tarziga moslab ozgartiradi va qayta ishlaydi. Shu tarzda xalq iboralari sayqallanib, yangi mano nozikliklari bilan toyinib boradi. Xalq iboralarni qayta ishlashning usullari, ularga yangicha rang va tus, yangicha mano talqini berishning yollari juda xilma-xildir. Bunga umumtil iborasi zamiridagi manoning yangicha talqinini ochish, iboraning leksik tarkibini ozgartirish va uning semantik-stilistik funksiyalarini kengaytirish, iboraga yangicha majoziy va obrazli manolar kiritish kabi usullarni kiritish mumkin. Frazeologik iboralarni qayta ishlashning turli usullari B.Yoldoshev tomonidan keng organilgan.

Badiiy asarda qollanilgan iboralarni organishda bir asar doirasidagi frazemalar miqdorini (fondini) aniqlash va xarakterli xususiyatlariga qarab tasniflash, ularni struktural-semantik jihatdan tavsiflash hamda matndagi vazifasini tekshirish lingvopoetik tahlil talablaridan hisoblanadi. Ana shunday tahlilda yozuvchining imkoniyat sifatida mavjud bolgan til birliklaridan foydalanish mahorati ham namoyon boladi. Yuqorida takidlanganidek, badiiy matnda, umuman, yozma va ogzaki matnlarda frazeologizmlar qollanilganda, bu birliklar bir qator funksiyalarni bajaradi. Bu

funksiyalarning bir guruhi uzual, yani lisoniy xarakterga ega bolsa, qolganlari okkazional, yani nutqiy (uslubiy) funksiyalardir. Frazеologizmlarning ichki manosi, ichki tabiati har qanday badiiy matnda royobga chiqadi.

Badiiy asarlarda iboralarni qollash asardagi voqealar rivoji, uning qahramonlari va qahramonlarning ruhiy kechinmalarini ifodalashda juda katta ahamiyatga egadir. Shuningdek, uslubiy boyoqdolik, hissiy-tasiriylik darajasini ham yanada yaqqolroq namoyon etadi. Badiiy asar tilining qanchalik aniq ravshan, ravon, pishiq bolishi badiiy asarning xalq orasida tez tarqalishiga, kitobxonlar ongiga tez yetib borishiga yol ochadi.

Iboralarni asar qahramonlari nutqi bilan boglab, o'zgartirilgan shakllarda qollash asarning tasirchanlik qobilyatini oshiradi. Bu esa asar qahramonlari tomonidan aytilayotgan gaplarning yanada haqqoniyligini, tabiiyligini taminlaydi. Yozuvchilar oz asarlarida xalq iboralarni qahramonlar fel-atvoriga moslab qollashga harakat qiladilar. Bunday oziga xos nutq asar har bir qahramonining fel-atvori, dunyoqarashi oziga xosligini taminlabgina qolmay, atrofidaqilarga, boshqalarga salbiy yoki ijobiy munosabatini ham ifodalaydi. Uning salbiy yoki ijobiy xislat, fazilatlarini yanada borttirish uchun ham xizmat qiladi. Xuddi shunday mohirona soz qollashni koplav yozuvchilar ijodida kuztishimiz mumkin.

Xulosa tarzida shuni aytiish mumkinki, soz sanatkorlarining badiiy asar tilining boyoqdorligi, rang-barangligi, takrorlanmasligini taminlovchi xalq shevalari, metaforalar, metonimiyalar, sinekdoha va oxshatishlar, sifatlash, mubolaga, kichraytirish, kinoya, jonlantirish, qarshilantirish, takror, arxaizmlar, istorizmlar, neologizmlar, professionalizmlar, hikmatlar, maqollar va shuningdek iboralardan qay darajada orinli va unumli foydalanishi asarlari tilining oqimishli, xalqchil bolishi uchun xizmat qiladi.

Bob boyicha xulosa

Badiiy nutq bu til vositalari yordamida badiiy asarda obrazli mano ifodalashdir. Tashqaridan qaraganda, badiiy nutq oddiy sozlashuv nutqidan hech farq qilmaydi, lekin u birinchi navbatda estetik funksiya bajaradi. Badiiy nutq har bir ishlatilgan soz va konstruksiyalar yordamida muallif maqsadini amalga oshiradi va asar manosini ochib beradi. Margaret Mitchel bir tomondan voqea-hodisalarni odamlarni va

predmetlarni tasvirlashda ulardan foydalangan bolsa, boshqa bir tomondan esa qahramonlar nutqining lisoniy oziga xosliklari ustida bosh qotiradi.

Biz tahlilga tortgan “Gone with the Wind” asarida qahramonlarning ruhiy kechinmalari va iztiroblarini yorqin boyoqlarda ifoda etgan. Asarda tasvirlangan har bir voqealar rivoji insonni oziga bevosita jalb qiladigan suratda namoyon boladi. Frazeologizmlar badiiy adabiyotda obrazli va tasirchan vosita sifatida qollaniladi. Obrazli ifodalash funksiyasi ichki tasirchan shaklga — obrazli tasavvurga ega bolgan frazeologik birliklar uchun koproq xarakterlidir. Xulosa qilib aytganda frazeologizmlar badiiy asar qimmatini oshirishda muhim orin tutadi.

II BOB. "GONE WITH THE WIND" ASARIDA SOMATIK FRAZELOGIZMLAR QOLLANISHINING LINGVOMADANIY VA POETIK ASPEKTI

2.1. Ingliz tilida somatizmlar qatnashgan frazeologizmlarning ma'daniy xususiyati

Somatizmlarga qiziqish va tadqiq qilishni boshlagan birinchi tadqiqotchi olimlardan biri F. Vakk bolib hisoblanadi. U barcha somatizmlarni uch guruhga ajratgan: 1.Odamlarni tavsiflash; 2.Odam va hayvonlarni tasvirlash; 3. Hayvonlarni tasvirlash. Somatizmlar O. Espersen, G. Xoyer, Dj.Layons, D. Bazarova kabi tilshunoslarning ilmiy ishlarida ham korib chiqilgan.

Y.Dolgolopovning rus, ingliz va nemis tillarining somatizmlarini taqqoslagan ilmiy ish diqqatga sazovor ilmiy ishlardan bolib hisoblanadi. O. Nazarova rus va turkman tillarining somatizmalarini taqqoslagan, M.Abilgaliyeva qozoq va nemis tillarining somatizmlarini taqqoslab organishgan, bu izlanishlar ham alohida etiborga loyiqdir.

D.Bazarova esa turkiy tillarning somatizmlarini taqqoslashga bagishlangan bir qator ilmiy izlanishlarni olib borgan. Ozbek tilidagi somatizmlar A.Isaevning “Ozbek tilining somatik frazeologik birliklari” deb nomlangan ilmiy tadqiqotida organilgan. Ushbu ilmiy ishda somatizmlar ularning sinonimi, antonomikasi, homonimiyasi va tilning kommunikativ funktsiyasi nuqtai nazaridan organilgan. U tatar, turkman va

ozarbayjon tillari materiallari boyicha “*bosh*” va “*koz*” komponentli frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil qilgan.

Frazemalarni shakllantirishda inson omili juda katta orin egallaydi, shuning uchun ham odamga semantik yonaltirilgan va inson faoliyatining turli sohalari bilan bogliq bolgan juda kop frazeologik birliklar mavjud. “Inson har doim tashqi dunyo obyektlarini insoniy xususiyatlar, shu jumladan jonsiz xususiyatlar bilan taminlashga intiladi. Shuningdek, Sh.Balli takidlaganidek: Inson ongining abadiy nomukammalligi shunda ham namoyon boladiki, inson doimo uni orab turgan narsani manaviylashtirishga intiladi. U tabiatni olik va ruhsiz deb tasavvur qila olmaydi; uning xayoli doimo hayotni jonsiz narsalar bilan taminlaydi, lekin bu hammasi emas: inson doimiy ravishda tashqi dunyodagi barcha narsalarga uning shaxsiyatiga xos xususiyatlar va intilishlarni belgilaydi”¹⁵.

Somatik frazeologik birliklar, yani tarkibiy qismlaridan biri inson yoki hayvonlar tanasining qismlarining nomlarini oz ichiga olgan frazeologik birliklar frazeologiya sohasidagi eng keng va samarali guruhlardan birini tashkil qiladi. Ushbu guruh, V.P.Shubinning hisob-kitobiga kora til frazeologiyasi fondining qariyb 15 foizini tashkil qiladi. Somatizmlar turli tillarning lugatidagi eng qadimgi qatlamlardan birini ifodalaydi, xalqning milliy va madaniy xususiyatlarini, urf-odatlarini va ananalarini aks ettiradi, kop yillik tajribasi va maaviy madaniyatini aks ettiradi, tilda ekstralingvistik omillarning harakatlarini namoyish etadi, hayotiy tushunchalarni ifoda etadi va natijada ular ozlariga tegishli kop tillarning barqaror qismini tashkil qiladi. Somatizimli frazeologik birliklarning mashhurligi, shuningdek, mazmuni, millati, yorqin tasviri, grammatik qurilishining soddaligi va stilistik xilma-xilligi bilan ham yordam beradi.

Somatizimli frazeologik birliklarning mashhurligi, tarkibining dolzarbligi, xalqchilligi, jonli tasviri, millati, grammatik qurilishning soddaligi va uslubiy xilma-xilligi bilan ham targib qilinadi. Shuningdek, somatizimli frazeologiyaning oziga xos xususiyati koplalab tillarda manolari va tasvirlari boyicha bir-biriga juda yaqin bolgan koplalab ekvivalentlarning mavjudligidadir. Bu xususiyat somatizimli frazeologik birliklarni boshqa tematik guruhlaridan keskin ajratib turadi.

Somatizimli frazeologik birliklarning turli tillardagi tasvirlarining bir-biriga mos kelishi nafaqat boshqa tilgan olingan ozlashtirilmalar bilan, balki somatizimli

---

¹⁵Longman Dictionary of English Idioms. London. 1980.

leksemalar, ularning funksional va semantik dinamikasini frazeologik birliklarning tarkibiy qismiga aylantirishning universal xususiyatini korsatadigan yaqin frazeologik birliklarning tarkibiga olib keladigan umumiy korinishlar bilan ham izohlanadi. A.D.Reyxshsteyn bu haqiqatni “bir-biriga qardosh bolmagan yoki uzoq qardosh bolgan tillarning tashuvchisi bolgan odamlar orasida obyektiv yaqinlik, yani umumiy davlat tizimi, armiya, din, xurofot, urf-odatlar va boshqalar” bilan izohlaydi¹⁶.

Turli tillardagi somatizmli frazeologik birliklarning koplugini tushuntirishning ikkinchi sababi shundaki, ularning tarkibiga kiradigan somatizmli leksemalar metafora qilish qobiliyatiga ega.¹⁷ Shuningdek, B.S.Danilov va N.V. Kunitskaya, "metaforik yoki metonimik uzatish asosida somatizmli frazeologik birliklarni shakllantirish ularning paydo bolishidagi eng samarali omil ekanligini takidladi. Savol tugiladi, nima uchun inson tanasining aniq nomlari odamlarga shunchalik yoqadiki, ularni metafora universallari sifatida ishlatishadi, bu esa somatizmli frazeologik birliklarning shakllanishiga olib keladi.

Haqiqat shundaki, birinchi navbatda, odam har doim atrofidagi korib turgan narsalarni ozi bilan, yani tanasining qismlari bilan yaxshi tanish bolgan qismlari bilan taqqoslaydi. T.N.Chaykoning barcha malumotlarini hisobga olgan holda quyidagi xulosani chiqardi: “Tana qismlari doimiy ravishda bizning kozimiz oldida ekanligi tufayli, ular qiyoslashning oziga xos standartiga aylanadi”.¹⁸ Ammo, turli tillarning somatizmalarini qiyosiy organish boyicha bir qator ishlar qilinganiga qaramay, ushbu tizim milliy va madaniy xususiyatlar nuqtai nazaridan organilmagan. Shuning uchun, ushbu ilmiy maqolada somatizmli frazeologik birliklarni ularning milliy va madaniy xususiyatlari nuqtai nazaridan korib chiqishga urinish boladi, chunki bu somatizmli frazeologik birliklar, kop asrlik tajriba, madaniyat, xalqning urf-odatlari va ananalari tilning milliy madaniy oziga xosligini va originalligini aks ettiradi. Aynan sunning uchun ularni tahlil qilish jarayonida butun insoniyatga xos bolgan frazeologik birliklarning malum bir odamga xos universalligini va oziga xos xususiyatlarini aniqlash mumkin. Bunday frazeologik birliklarga: *a sharp tongue* -tili otkir; *Have a head on ones shoulders* -Yelkasida boshi bolmoq

¹⁶Merriam Websters Collegiate Dictionary. Eleventh Edition. Springfield Massachusetts Press, USA. 2003.

¹⁷Merriam Websters Collegiate Dictionary. Eleventh Edition. SpringfieldMassachusettsPress, USA. 2003.

¹⁸ Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. — Изд. 4-е, переработанное и дополненное. - М.:Русскийязык.1984.— С.942.

Come into ones head- kallasiga kelmoq, *Look through ones fingers* -barmoq orasidan qaramoq *To get out of bed on the wrong foot*-chap oyogidan turmoq Bunday birliklar barcha taqqoslanayotgan tillarda mavjud bolib, bu umumiy fikrlash jarayonining mavjudligidan dalolat beradi, har ikkala xalqda ham umumiy fikrlash jarayonining mavjudligini korsatadi, “All hands on deck” —qollar yuqoriga Buyuk Britaniyada kemasozligi juda katta ahamiyati tufayli, boron paytida hamma kemanding pastki qismida toplanishi kerak edi; “*Private eye*” - xususiy detektiv, “a *heart of oak*” - ishonchli, jasur odam, “oak” inglizlarda kuchli, ishonchli, “*the eye of day* (of heaven) kunning (osmonning) kozi” faqat ingliz tiliga xos bolgan samoviy koz, quyosh.¹⁹

Somatizmli frazeologik birliklar asosan odamning yoki hayvonning hattiharakatlarini kuzatishga asoslangan, odamning hissiy holatini oziga tortadigan nutqning majoziy metaforik burilishidir. Somatizmli frazeologik birliklarda tana azolarining nomlari qollaniladi, ularning vazifalari bilan inson har kuni duch keladi. Frazeologik birliklar guruhlarining soni va mazmunan xilma-xilligi, shu jumladan tegishli somatizmlar, ayrim organlar yoki tananing ayrim qismlari funksiyalarining ahamiyatiga bogliq. Shuning uchun ham, tana qismlarining nomlari (bosh, koz, yurak, burun, ogiz, oyoq) ishlatilishi jihatidan eng samarali, qolgan tana azolari (yelka, tizza, qoltiq, kirpik) kamroq ishlatiladi.

Eng samarali tana azolarini T.N. Chayko keng manoga ega sozlar bilan koplav manolarni yetkazishga qodir, chunki ismning uzatilishi nafaqat ravshanlikni, balki mavhumlikni keltirib chiqaradi. Eng samaralisi somatizm sozlar bolib, ularning vazifalari odamni tashkil qilishda eng aniqdir va ularni qayta korib chiqish qulayligi ham shu bilan bogliq. Masalan, aqliy jarayonlarning umumiy insoniyligi va tana qismlarining asosiy funksiyalari tufayli, turli xalqlarning koplav somatik frazeologik birliklari ozlari bilan malum aloqa nuqtalariga ega. Masalan: ingliz tilida “*to bite ones lips*” ozbek tilida labini tishlamoq. Somatizmli frazeologik birliklar asosiy qismining manolari insonning hissiy va ruhiy hayoti bilan bogliq. Ushbu faktni V.P. Shubin: “Insonning hissiy va ruhiy holatlari, asosan, somatizmli frazeologik birliklar orqali ifodalanadi, ularning imkoniyatlari bu jihatdan juda katta” deb takidlagan edi²⁰.

Tuygular - bu insonning atrof-muhit bilan ozaro munosabatlarning haqiqiy jarayonining oziga xos aksidir. Atrof-muhit bilan faol munosabat jarayonida inson

¹⁹Longman Dictionary of English Idioms. London. 1980.

²⁰Merriam Websters Collegiate Dictionary. Eleventh Edition. Springfield Massachusetts Press, USA. 2003.

befarq qolmaydi, u ushbu hodisalarga o'zining subektiv munosabatini bildiradigan tajribaga ega. Shunday qilib, “head”, “bosh” tarkibiy qismlariga ega bolgan koplabb frazeologik birliklar “fikrlash” semantik guruhiga; “eyes, koʻz” komponenti bilan — “idrok, etibor” semantik guruhiga; “hand”, “qol” komponenti bilan — “faoliyat, egalik” semantik guruhlariga kiradi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, bu yerda kopincha frazeologik birliklarni kop qirrali qayta korib chiqish mumkin.

Somatizmlar quyidagi konseptual manolarni ifodalashi mumkin:²¹

I. **Shaxsning psixologik holati.** Tuygular, hissiy, psixologik holatlar:

a) qorquv: *to be afraid, dropped my liver, quaking my boots, snorting, scared out of mind, have ones heart in ones mouth. He was scared out of his mind. Sure had me snorting, son. For a minute, I was afraid. I am quaking in my boots. My liver almost fell out;*

b) gazab: *wipe out, eliminated from the face of the world, wiped out of existence, eradicated. These are weapons of mass destruction that will wipe out entire cities and populations. Given political will and determination poverty can be eliminated from the face of the world. All human beings must be wiped out of existence. Doing so will benefit the region and the entire world, from which ISIL must be completely eradicated;*

c) tajovuzkorlik, gazablanish, norozilik:, hayratlanish holati: *to be blue in the face red in the face; fed to the teeth; up to the eye; to become red in the face; black (blue) in the face; fly in the face;* o'zbek tilida: yuziga sapchimoq;

d) hayrat;

e) xijolat tortish, uyatchanlik: *the redder to the roots of ones hair;* o'zbek tilida: yuzi qizarib ketdi;

f) odamning kayfiyati: *to get out of bed on the wrong foot;* o'zbek tilida: ormidan chap yoni bilan turmoq;

g) sentimentallik: *break heart, have smth. at heart; tender heart; it makes the heart bleed; Shes probably just leading you on so she can break your heart;*

h) kimgadir nisbatan qadriyat munosabati: *an apple of ones eyes;*

i) insonning intizorlik, umidsizlik, tushkunlik, melanxolikadagi emotsional holati: *broken heart, be sick at heart, break smb.s hear;*

²¹Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. — Изд. 4-е, переработанное и дополненное. — М.:Русский язык. 1984.—С. 942.

j) muvaffaqiyat quvonchi, birov ustidan galaba: *wipe smb.s face*, k) hayajonli hissiy holat: *at heart*.

II. Shaxsning xarakterli xususiyatlari:

a) xushmuomalalik, samimiylik: *in the fullness of ones heart; kind heart, from the bottom of ones heart*;

b) poklik, beguborlik, halollik, odob-axloqlik: *white hands*;

c) qorqoqlik: *white-lived; not to have the heart*;

d) saxiylik: *an open hand, open handed*;

e) qiziqish: *poke ones nose into somebodys affairs*;

f) shafqatsizlik: *a heart of stone, a heart of flint, cut each others thought, cut the thought*;

g) oddiy qalbli, aybsizlik: *It is written all over his face*;

h) rostlik: *in smbs face; to ones teeth; in the public eye*;

i) giybatgamuhabbat: *loose tongue, a big mouth, too vulgar, talk too much, a chatty mouth except, talkative, tongues wagging. No, no, no, you got the big mouth. Dont tell him. He has got a loose tongue. You have certainly got tongues wagging. Mona Clarks got a big mouth. I think you talk too much. I got a big mouth. Does anyone here have a chatty mouth except for you*;

k) beparvolik: *escape smbs lips*.

III. Odamning jismoniy holati:

a) charchoq: *one is blue in the face, be dead on ones feet, have leaden feet*;

b) chaqqonlik va tezkorlik: *dont be long, will be in and out, to get in and out, be right back. Dont be long. You will be in and out before you know it. I hear youre fast on your feet and know how to get in and out. Two weeks and Ill be right back*.

IV. Odamning tashqi qiyofasi:

a) tashqi korinishi yoqimli: *easy on the eye*;

b) xakerning korinishi: *black eye; black and blue*;

c) yoqimsiz tasqi korinish: *pudding face, hatchet face*.

V. Shaxsning ijtimoiy xususiyatlari:

a) insonning moddiy ahvolini tavsiflovchi: *live from hand to mouth*;

b) birovga qaramlik: *under the press of somebodys*;

c) biror narsada qatnashish: *have a finger in smth, have a hand in smth, wash ones hand;*

d) ijtimoiy ustunlik: *have long hands.*

Xulosa. Shunday qilib, somatizmlı frazeologik birliklarning ingliz tilidagi tahlili somatizmlı frazeologik birliklar malumotlariga asosan bir nechta konseptual zonalarni tashkil etishini va quyidagilarni oz ichiga olgan insonni xarakterlash uchun ishlatilishini aniqlashga imkon berdi:

- 1) insonning psixologik xususiyatlari;
- 2) xarakterologik malumotlar;
- 3) tashqi xususiyatlar;
- 4) jismoniy xususiyatlar;
- 5) ijtimoiy xususiyatlar.

Eng keng konseptual zonalar - bu insonning psixologik va xarakterologik xususiyatlarini ifodalovchi konseptual sohalar ekanligi aniqlandi. Har ikkala konseptual sohada ham ijobiy, ham salbiy xarakterdagi kontseptual manolar aniqlandi.

2.2. Eye, head, teeth, brain, tongue, hand, foot sozlari qatnashgan frazeologizmlarning funktsional va poetik xususiyatlari

Frazemaning semantik tarkibida frazeologik manodan tashqari, uslubiy boyoq ham mavjud boladi. Masalan, **“toninıteskarikiymoq”** frazemasining semantik tarkibida **“ochakishmoq”** (frazelogik mano) bilan birga **“qaysarlik”** semasi ham (uslubiy boyoq) ham bor.

Somatik frazeologik birliklar, yani tarkibiy qismlaridan biri inson yoki hayyonlar taanasining qismlarining nomlarini oz ichiga olgan frazeologik birliklar frazeologiya sohasidagi keng va samarali guruhlardan birini tashkil qiladi. Biz tahlil qilayotgan asarimiz **“Gone with the Wind”** asarida ham somatik frazeologik birliklarning qollanilishi 70% ni tashkil etadi.

Somatizmlı frazeologik birliklar asosiy qismining manolari insonning ruhiy va hissiy hayoti bilan bogliq. Ushbu faktni V. Shubin: **“Insonning hissiy va ruhiy holatlari, asosan, somatizmlı frazeologik birliklar orqali ifodalanadi, ularning imkoniyatlari bu jihatdan juda kata”** —deb takidlagan edi.

Shunday qilib, “head”, “bosh” tarkibiy qismlariga ega bolgan koplak frazeologik birliklar “fikrlash” semantic guruhiga; “eyes”, “koz” komponenti bilan — “idrok”, “etibor”, semantic guruhiga; “hand”, “qol”, komponenti bilan — “faoliyat”, “egalik”, semantic guruhiga kiradi. Ammo shuni yodda tutish kerakki, bu yerda kopincha frazeologik birliklarni kop qirrali qayta korib chiqish mumkin.

Frazeologik manolar ham xuddi leksik manolarda namoyon bolganidek, oziga xos kontekstda namoyon boladi. “Eye” sozi qatnashgan frazeologik iboralar badiiy matnda turli funksional mazmun kasb etishi qator misollarning diskursiv-kontekstual tahlili asosida oydinlashadi. Masalan, asarda “eye” sozi ozining kontekstual manosidan kelib chiqib salbiy, ijobiy, neytral konotatsiyaga ega. Misol uchun:

1. *Peter sucked in his breath and his wrinkled brow showed deep furrows but **keephiseyes** straight ahead. He had never had the term “nigger” applied to him by a white person in all his life. By other negroes, yes. But never by white person. And to be called untrustworthy and an “all pet”, he, Peter, who had been the dignified mainstay of the Hamilton family for years!*²²

2. *Still the man silent and abject, Finally, he **raisedhiseyes**, looked Scarlett in the face imploringly and dropped his gaze again. “Scared to talk? Well, go in the pantry and get that ham off the shelf. Rebecca, give him your knife. Take it out to those men and divide it up. Rebecca make some biscuits and coffee for men. And serve plenty of sorghum. Start now, so I can see you do it.”*²³

3. *It all sounds like tootle to me she said coldly, Well, it should not said Grandma **fastening a sharp eye upon her**. For its just exactly the course you have been following since you went to Atlanta. Oh, yes! We heard of your didoes, even if we are buried down here in the country. You have changed with the changing times too. We hear how you suck up to the Yankees and the white trash and the new-rich Carpetbaggers to get money out of them.*²⁴

4. *His one **eyemet** hers with impersonal animosity. Yes. A womans got no bizness bothering her men folks when they are trying to take care of her. If you are bound to gad about, I will drive you. I hate niggers—Yankees too”. He shifted his wad*

²²Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

²³Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

²⁴Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

*of tobacco to the other cheek and, without waiting for an invitation, sat down on the top step.*²⁵

5. *Rhett Butler stood in the doorway, his black slouch hat low over his eyes, the wild wind whipping his cape about him in snapping folds. For once his good manners had deserted him. He neither took off his hat nor spoke to the others in the room. He **had eyes** for no one but Melanie and he spoke abruptly without greeting.*²⁶

6. *Set, said Archie **fixing with her eye**. “I will tell you. Because you went gallivantin this afternoon and got yourself into trouble through your own fault, Mr. Wilkes and Mr. Kennedy and other men are out tonight to kill that thar nigger and that thar white man, if they can catch them, wipe out that whole Shantytown settlement”*²⁷.

Quyidagi keltirilgan misollardan 1-2-6 iboralar konotativ mano jihatidan neytral hisoblanadi. Uslubiy boyoqdorlik, emotsional-ekspressiv boyoqdorlikka ega. Uchchala frazeologik birlik ham ozbek tilida funksional ekvivalentiga ega bolib, **tikilmoq, sinchiklab qaramoq**, deb tarjima qilinadi.

3-4-5 gaplarda qollanilgan iboralar salbiy boyoqdorlikka hamda badiiy emotsionallikka ega bolib, buni konteksts manosidan ilgab olish mushkul emas. 3-gapdagi **“fastening a sharp eye”** iborasi **“qattiq tikilib qaramoq”** deb tarjima qilinib, iboradagi **sharp** sozi ekspressiv boyoqdorlikni kuchaytirishga, asar qahramonining holatini yanada mukammal tasvirlashga yordam bergan.

5-gapdagi **“to have no eye for”** iborasi sozma-soz ozbek tiliga tarjima qilinganda, **“korishga kozi yoq”** deb tarjima qilinadi. Misolimizda korsatilganidek, iboralar sozma-soz tarjima qilinganda ham mazmuni jihatdan ozbek tilidagi ekvivalentiga ega bolsa toliq funksional ekvivalent hisoblanadi.

Keyingi kopyina iboralarda qollanilgan, soz bu **“head** bolib, misollarni korib chiqamiz:

*I am cad he muttered, **dropping his head** tiredly back into **her lap**. But not that big cad. And if I did tell you, would not believe me would you? You are too good to believe me. I never before knew anybody who was really good. You would not believe*

²⁵Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

²⁶Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

²⁷Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au.2002>

me, would you? —No I would not believe you said Melanie soothingly beginning to stroke his hair again²⁸.

1. By God, if she had not been unwomanly Aunt Pauline and Aunt Eualie probably would not **have roof over their heads** at this very moment. And damn Rhett for telling them about the store and the bookkeeping and the mills! Reluctant was he? She knew very well the joy he took in palming himself off on the old ladies as grave, courteous and charming the devoted husband and father.²⁹

2. Pitty knew very well what she owed Scarlett—almost her very existence. Certainly in those black days after the war when Pitty was faced with the alternative of Brother Henry or starvation, Scarlett had kept her home for her, fed her, clothed her and enabled **to hold up her head** in Atlanta society. And since Scarlett had married and moved into her own home, she had been generosity itself.³⁰

3. - Melly, I am not so very drunk mumbled Ashley and with the words fell..... **his head buried in his arm**. “Archie, take him to his room and put him to bed as usual, ordered Melanie. “Aunt Pitty, please run and fix the bed and oo-oh, “she suddenly burst into tears. “Oh how could he? After he promised!”³¹. Asarni sinchiklab oqish jarayonida frazeologik birliklar bilan shaklan bir xil, lekin manosi tubdan farq qiladigan oddiy fellarni ham uchratdik. 1- gapga etibor bersak shaklan frazeologik birlik deb oylashimiz mumkin. Frazeologik birlik bilan oddiy fellarni ajratishda ularni avvalo tarjimasiga etibor qaratishimiz kerak. Masalan, “**drop ones head on somebody**” bu frazeologik ibora bolib ozbek tilidagi “**burni kotarilmoq**”(magrurlanmoq) iborasi bilan ekvivalent bola oladi.

Lekin 1-gapda aksincha “**uning tizzasiga bosh qoymoq**” deb tarjima kelib chiqadi. 2- gapdagi “**have a roof over ones head**” iborasi “**boshpanaga ega bolmoq**” deb tarjima qilsak boladi. Konseptual tahlil jarayonida bu ibora neytral manoga ega. Uslubiy boyoqdorlik, emotsional-ekspressivlikdan xoli.

Tahlil qilayotgan asarimizda “**tongue, teeth**” sozlari qatnashgan kopyina iboralarni kordik.

1. Well, you have had always my heart you know. You **cut your teeth** on it. *Something was wrong all wrong! This was not the way she had planned it. Through*

²⁸Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

²⁹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³⁰Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³¹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

the mad tearing of ideas round and round in her brain, one was beginning to take form. Somehow- for some reason — Ashley was acting as if he thought she was just flirting with him . But he knew differently. She knew he did.³²

2. He **clicked his tongue against his teeth** several times, muttering “My”, “My”, and made futile gestures at her. A daring thought went through his mind that he should draw her head onto his shoulder and pat her but he had never done this to any woman and hardly knew how to go about it. Scarlett OHara, so high spirited and pretty, crying here in his buggy. Scarlett OHara , the proudest of the proud, trying to sell needlework to the Yankees. His heart burned.³³

3. Suellen, behind her mothers hack, wrinkled her nose triumphantly at Scarlett, who had been planning to beg the necklace for herself. Scarlett **put out her tongue at her**, Suellen was an annoying sister with her whinnying and selfishness, and had it not been for Ellens restraining hand, Scarlett would frequently have boxed her ears. “Now , Mr. OHara tell me more about what Mr. Calvert said about Charleston, “ said Ellen.³⁴

4. Fury flamed in her but Gerald waved her quit with a hand.

-Hold your tongue Miss, I had in the strictest confidence that Ashleys to marry Miss Melanie. Its to be announced tomorrow. Scarletts hand fell from his arm. So it was true.³⁵

Margaret Mitchel oz asarini yozish jarayonida qahramon psixologiyasini tasvirlash uchun iboralardan juda kop va orinli foydalanganligining guvohi boldik.

1-gapda qollanilgan “**cut ones teeth**” idiomasi kontekstual manoga kora salbiy manoda qollanilgan. “**Cut**” sozi salbiy manoni yanada oydinlashishiga yordam bergan. Ingliz tilidagi bu ibora ozbek tilida oz ekvivalentiga ega bolib, **tilinitymoq, sukut saqlamoq, mum tishlamoq** iboralari bilan almashinish xususiyatiga ega.

2-3 gaplardagi ishlatilgan iboralar asar qahramonining xatti-harakatlarini tasvirlashda qollanilgan. 2-gapda qollanilgan “**click ones teeth against ones teeth**” iborasi konseptual mano guruhining neytral mano guruhiga kiradi. Gapda emotsional- ekspressivlik manosini ifodolovchi soz ham qollanilmagan.

³²Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³³Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³⁴Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³⁵Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

3-gapdagi “*put out ones tongue*” salbiy konotativ manoga ega. Salbiylik darajasini qahramonning psixologik holatini tasvirlashda qollanilgan “*annoying*”, “*whinning*”, va qahramonning xarakter xususiyatini ifodalashda ishlatilgan “*selfishness*” sozlari oshirgan.

Professor B.Yoldoshev : “Leksik somatizmlarning iboralar sostavida keng qollanilishi bunday sozlar tilimizning lugat sostavidagi eng qadimgi sozlar ekanligi bilan izohlanadi. Shunga kora leksik somatizmlarning ibora hosil qilish imkoniyatlari ancha mahsuldor bolib bu iboralar asosan tildagi oz qatlamiga mansubligi bilan xarakterlanadi “-degan fikrlarni aytib otgan.

Asarda “*foot*” sozi qatnashgan iboralar ozining kontekstual manosidan kelib chiqib neytral, salbiy hamda ijobiy manolarda qollanilgan. Masalan:

1. *Between the hound and the horses and the twins there was a kinship deeper than that of their constant companionship. They were all healthy, thoughtless young animals, sleek, graceful, high-spirited, the boys as mettlesome as the horses they rode, mettlesome and dangerous but, withal, sweet-tempered to those who knew how to handle them. Although born to the ease of plantation life waited on hand and foot since infancy the faces of three on the porch were neither slack nor soft.*³⁶

2. *Shes always been jealous because I loved you best, dear. She will never come in this house again and I will never put foot under any roof that receives her. Ashley agrees with me, but its just about broken his heart that his own sister.*³⁷

3. *He did not know that he had taken nearly ten years to arrive, for it never occurred to him that his neighbors had eyed his askance first. In his own mind there had not been any doubt that he belonged from that moment he first set foot on Tara.*³⁸

4. *“Yes. Why, ladies, Savannah could not help but fall. They didnt have enough men to hold it, though they used every man they could get every man who could drag one foot after another. Do you know that when the Yankees were marching on Milledgeville, they called out all the cadets from the military academies, no matter how young they were, and even opened the state penitentiary to get fresh troops? Yes,*

³⁶Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

³⁷Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

³⁸Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

³⁹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

sir they turned loose every convict who was willing to fight and promised him a pardon if he lived through the war.

5. *For this and other reasons, Gerald's family was not inclined to view the fatal outcome of this quarrel as anything very serious, except for the fact it was charged with serious consequences. For years, the OHaras had been in bad odor with English constabulary on account of suspected activities against the government and Gerald was not the OHara **totake his foot in his hand** and quit Ireland between dawn and morning.*³⁹

1-3-5 gaplardagi **“wait on hand and foot”** hamda **“set on”** neytral manoga ega bolib ekspressiv- emotsional likdan xolidir. 1- gapda qollanilgan frazeologik birliklar ijobiy munosabatni bildirishda xizmat qilgan. 5-gapdagi ibora sozma soz tarjima qilinganda ham oz manosini yoqotmaydi. Ozbek tilida ham bu idiomaga teng manoda ishlatiladigan **“qolini oyogiga olmoq”** iborasi mavjud bolib ikki tilda ham bir xil manoda qollanilganligi bois toliq funksional ekvivalentlikka yaqqol misol bola oladi.

2-gapdagi **“put foot under somewhere”** idiomasi kontekstual jihatdan salbiy manoga ega, qoshma gapda ikki marta qollanilgan **“never”** sozi buni osongina ilgashimizga komak beradi. **“Never”** sozi nafaqat salbiy munosabatni bildirishda balki, ekspressivlikni, ifodalashda nutqning tasirchanligini oshirishda ham xizmat qilgan. Gaplarda berilgan frazeologik birliklarning semantik strukturasiidagi kuchaytiruv hamda zidlik semasi ularning ekspressivligini korsatishga vosita boladi.

4-gapda qollanilgan **“drag one foot”** iborasi kontekstual manoga kora ijobiy manoda qollanilgan. Ekspressivlik, emotsionallikni tasvirlashda biror yordamchi soz qollanilmagan. Ozbek tilida bu iboraga mano jihatdan **“qoli ishga bormadi”** iborasi yaqin bola oladi.

1. *She stopped and **racked her brain**. Who was left in town among their friends who would be helpful? There was Mrs. Elsing. Of course Mrs. Elsing did not like her at all these days but she had always been fond of Melanie. “Go to Mrs. Elsing, and explain everything very carefully and tell her to please come up here. And Prissy listen to me. Miss Melanies baby is due and she may need you any minute now.*⁴⁰

³⁹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

⁴⁰Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002

2. *His passionate, drunken gaze met hers and he stopped, mouth open, as though for the first time he realized to whom he was speaking. Her face was white and strained but her eyes were steady and sweet and full of pity and unbelief. There was a luminous serenity in them and the innocence in the soft brown depths struck like a blow in face, clearing some of the alcohol **out of his brain**, halting his mad, careering words in mid-fight. He trailed off into a mumble, his eyes dropping away from hers, his lids batting rapidly as he fought back to sanity.*⁴¹

Asarda muallif har ikkala **“brain”** sozi qatnashgan iboralarni qahramonning psixologik holatini tasvirlash uchun qollagan. 1-gapda qollanilgan **“rack ones brain”** iborasi neytral mano kasb etib emotsionallik hamda ekspressivlikdan xoli. Quyidagi iborani ozbek tiliga sozma-soz tarjima qilsak, ozingning **“miyasini halok qilmoq,”“miyyasini yoq qilmoq“** degan kontekstga mos bolmagan mano kelib chiqadi. Biz avval takidlaganimizdek, frazeologik birliklarni, to'g'ri tarjima qilmasak, kitobxonda kontekstning manosini tushinishda qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ushbu iborani ozbek tilida **boshiqotmoq, boshqotirmoq,** kabi variantlari bilan tarjima qilsak maqsadga muvofiq boladi. Frazeologik birlikning tub manosi **“totorture ones brain”** yani miyani azobga qoyish tushunchasini bildirsa, kontekstual vaziyatdan kelib chiqqan holda shuni xulosa qilish mumkinki, bu kabi ibora chuqur oylovga qolmoq manolarini anglatadi.

2- iborada **“out of ones brain”** iborasi badiiy matnda salbiy manoda qollanilgan. Salbiylik manosini yanada tezroq ilgab olish uchun adib tomonidan kontekstda qollanilgan **bad, fight** kabi salbiy mano bildiruvchi sozlarning qollanilganli buning isbotidir. **“Out of ones brain”** iborasi ozbek tilida **“miyyasidan chiqarib tashlamoq“** korinishidagi ozingning ekvivalentiga ega bolib bermalol almashinish xususiyatiga egadir.

Asarda kop miqdorada hayyonlar yoki ularning tana azosi ishtirokidagi metaforik tarzda qollanilgan iboralar ham uchraydi.

1. *“What a gambler you are Scarlett “ — he jeered. “You took a chance that my incarceration away from female companionship would put me in such a state I*

---

⁴¹Margaret Mitchell. *Gone with the wind*. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

would **snap at you like at rout at worm**. And thats what you did, thought Scarlett with inward rage and if it had not been for my hands.⁴²

2. “Admire them? Great ball of the fire. Admire them? They ought to be shot. It will bring the Yankees **down on us like a duck of June bug**. Why couldnt they have rati—radi — whatever they were supposed to do it and smoothed the Yankees down instead of stirring them up again?

3. Now Mrs. Kennedy begging your pardon whose running this mill? You put me in charge and told me to run it. You said I d have a free hand. You aint got no complaints to make of me have you? Arent I making twice as much for you as Mrs. Elsing did. Yes, you said Scarlett but shiver **went over her like a goose walking across her grave**.⁴³

4. “I am serious . Its always the godly when the ungodly **flourish like the green bay tree**. Cheer up, Scarlett , did not you tell me once that the main reason you wanted a lot of money was so you could tell everybody to go to hell? Nows your chance”.⁴⁴

5. She stood in the hall irresolute frightened, and the glaring light of the fire in the sitting room threw tall dim shadows on the wall about her. The house was utterly still and stillness **socked into her like a fine chill rain**. Ashley where is Ashley?⁴⁵

Ayrim holatlarda shu narsaning guvohi bolamizki, iboralarni hosil qilishda metaforalarning qollanishi gapning tasirchanligi va kochma manoni kuchaytirishda juda qol keladi. Shunday ekan, metafora va metonimiya haqidagi tushunchaga aniqlik kiritamiz.

Avvalambor, iboralarni hosil qilishda iboralarni hosil qilishda metaforalarning qollanilishi gapning tasirchanligini va kochma manoni kuchaytirishda juda qol keladi. Metafora va metonimiya ishimizning diqqat markazida bolmasada, ularni qisqacha izohlab otish orinlidir. Metaforalar soz yoki soz birikmasidan iborat bolib oxshashlik manosida tuziladi, lekin buni ochiq- oydin korish sal mushkul, masalan, **flourish like a green bay tree** soz birikmasidek.

Metonimiya esa oziga xos xususiyati bilan ajralib turadi. Uning qiziqarli tomoni shundaki, soz orni almashtirishda osha sozga azo yoki qarashli oxshash turkumni

⁴²Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴³Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴⁴Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴⁵Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

topishdan iborat: qism va butunlik, baland va quyi kategoriya , jism va uning orni, sabab va natija.

Yuqoridagi izohlar metafora va metonimiyalarning frazeologik soz birikmalardan oziga xos jihatdan ajralib turishiga qaysidir darajada oydinlik kiritdi. Metafora va metonimiyalar iboralarning shakllanishida muhim rol oynashining guvohi ham boldik.

Bob boyicha xulosa

Somatizmli frazeologik iboralar zamirida ma'lum obraz, konkret hodisa, predmet tasavvuri yotadi. Bunday obrazlilik iboralarning stilistik imkoniyatlarini oshiradi, ularni tilning kuchli ifoda vositalaridan biriga aylantiradi. Frazeologik birlik ifoda plani bilan mazmun planning o'ziga xos qarama- qarshiligi va birligi asosida yuzaga keladi, shunga ko'ra frazeologik birliklardan anglashiladigan belgi, miqdor va harakat kabilar haqidagi ma'lumot frazeologik ma'no deb yuriladi.

Frazeologik ma'no ibora tarkibidagi biror sozning kochma manosi asoslanadi, tarkibidagi qismlarning umumiy ma'nosiga tayanib ko'chmama'no ifodalaydi, yoki tarkibidagi qismning ma'nosiga mutlaqo aloqasi bo'lmagan ma'noni anglatadi. Badiiy matnda qo'llangan har qanday birlik ma'lum maqsad yuzasidan asarga olib kiriladi. Shunday ekan, frazeologizmlarning ham badiiy matnlardagi ahamiyati o'rinlidir. Somatizmli frazeologizmlar badiiy matnda ekspressivlikni ta'minlovchi leksik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Frazeologizmlar orqali harakat-holatning ifodalanishi kitobxonga oddiy sozlardan ko'ra ancha kuchli ta'sir ko'rsatadi, kitobxon ko'z o'ngida bu harakat-holatni yorqinroq gavdalantiradi. Shaxs harakat-holatini bildiruvchi frazeologizmlar ruhiy, jismoniy, aqliy, nutqiy holatlarni ko'rsatib keladi.

III BOB. FRAZEOLOGIZMLARNING BADIY DISKURS POETIKASINI VOQELANTIRISH TABIATI

3.1. Britaniya-Amerika ijtimoiy-ma'daniy kontekstida frazeologizmlarning yuzaga kelish omillari

Flipp Jonsonning fikriga kora, “Agar tabiiy til logist tomonidan yaratilgan bolsa, idiomalar mavjud emas edi deb takidlaydi. Idiomalar, umuman olganda, madaniyat bilan chambarchas bogliqdir. Agar bikultralizm va ikki tilli til bir xil pulning ikki tomoni ekanligini takidlaydi. Sam Glyuksberg “Madaniyatni ozaro almashtirish ozaro bogliq bolgan kitobxonlar tushunishi kerak” degan fikrlarni bildiradi.

Frazeologik birliklarning printsiplari shundaki, til foydalanuvchisi segmentlarga analiz qilinishi mumkin bolib korinsa ham, bitta tanlovni tashkil etadigan juda kop yarim qurilgan iboralar mavjud. Ruxsat etilgan iboralarni organish ancha uzoq ananaga ega ammo iboralar odatda tilning tashkil etish printsiplidan tashqari deb qaraladi. Bu yerda Sinclair frazeologiya tushunchasini keng qamrovli deb hisoblanganidan koproq tilni qamrab oladi.

Hozirgi zamonda frazeologizmlarni lingvokultrologiyada organish dolzarb va munozarali masalalardan hisoblanadi. Frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlash, farq qiluvchi, oxshash jihatlarni aniq va obyektiv yoritish maqsadida birinchi navbatda ularning kelib chiqish tarixi, manbalarini aniq korsatish yani etimologiyasini organish muhim ahamiyat kasb etadi. Frazeologizmlarning aksariyati ingliz tilida ham, ozbek tilida ham xalq tomonidan yaratilgan ularning mualliflari malum emas, kelib chiqish manbalarini aniq korsatish qiyin. A.Kunin “Ingliz tili frazeologizmlar aksariyatining mualliflari nomalum bolib, ular xalq tomonidan yaratilgan” degan fikrlari asoslidir.

Madaniyatlarning ozaro tasiri asosida paydo bolgan frazeologizmlarni uchga bolamiz:

1. Injil asosida yuzaga kelgan frazeologik birliklar.
2. Qadimgi afsonalar asosida shakllangan frazeologik birliklar.
3. Yevropa tillaridan ozlashgan frazeologik birliklar.

Injil asosida kelib chiqish frazeologizmlarning semantik, lingvokultrologik xususiyatlarini aniqlashda lugatlarni analiz qilish, lingvistik tahlil va statistik

metodlari qollaniladi. Din-bu madaniyatning ozida namoyon qiluvchi bir namuna va inson tasavvuring muhim qismidir. Din frazeologizmning muhim manbalaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun ham ayrim iboralar qatorida joy nomlari hamda oziq-ovqat komponentli frazeologizmlar ham ogzaki ham yozma nutqqa Bibliyadan olingan. Bibliya frazeologiyasi internatsional frazeologik fondning bir qismini tashil qiladi va aksariyat Yevropa tillarida keng tarqalgan Bibliyadan olingan frazeologizmlar bibleizmlar deb ataladi.

Masalan, **as proud as peacock** iborsasi magrur janoblar uchun ishlatiladi. **Peacock** yani tovus komponenti gururni ifodalaydi. Iboralarni yaxshiroq tushunishni osonlashtirish uchun tasniflash va ularning turlariga etibor qaratish zarur. Ilgari iboralar ularning shakliga qarab organilgan, ammo tilni organishda funksional yondashuv paydo bolgani bilan ular ibora tuzilmalaridsn manolariga qadar ozgargan. Mantilaning takidlashicha iboralar obrazlilikini ifodashiga kora 3 ta guruhga bolinadi:

1. Majoziy va shaffof bolmagan iboralar

Ushbu turdagi iboralarda alohida sozlar va butun iboraning manosi ortasida aloqa uzilgan bolib iboralardagi sozlar yakka ozi mano kasb eta olaydi. Agar biz ingliz yoki amerikaliklarning madaniyatini, yoki osha iboraning etimologiyasi (sozlarning kelib chiqishini organadigan soha) yaxshi bilmasak yanglish mano kelib chiqishiga sabab boladi.

Masalan, **“white elephant”** oq fil deb tarjima qilinadi, ammo qimmat va foydasiz narsa degan manoni berish uchun ishlatiladi. Bu iborada qollanilgan sozlar manosi jihatdan umuman bir biriga aloqador emas. Yuqorida takidlaganimizdek kitobxon soznig kelib chiqish tarixini yoki millatning madaniyatini bilsagina iboralarning manosini osongina tushunadi va oz nutqida qollay oladi.

Kick the bucket — sozma soz tarjima qilsak chelakni tepmoq, degan tarjima kelib chiqadi. Lekin bu iborani inglizlar “to die olmoq degan manoda qollashadi.

Hot potato- qaynoq, issiq kartoshka deb tarjima qilinsada, lekin munozalali, yechimi qiyin, bahsli bolgan masalalarni ifodalash uchun qollaniladi.

2. Yarim shaffof iboralar

Bu guruhga kiruvchi iboralarda qollaniladigan bazi sozlar togridan togri oz manosida qollaniladi, bu iboralarda majoziy qollanilgan qolgan sozlarning manosini ochishda asos boladi. Quyidagi misollar orqali fikrimizni dalillaymiz:

Masalan, **“to lie through ones teeth”** bu yerda lie sozi oz manosida qollanilgan bolib boshqa kochma manoda qollanilgan sozlarni manosini oydinlashtirishga yordam beradi. Bu ibora bironi ochiqchasiga umuman afsuslanishsiz aldashda qollaniladi.

Promise somebody the moon—bu yerda ham ” promise“ feli ham oz manosida qollanilgan. Togridan-togri tarjima qilinganda **birovga oyni vada qilmoq** deb tarjima qilinadi. Buyuk bir ishni qilishni, deyarli imkonsiz bolgan narsani vada berishda ishlatiladi.

Shake/quake in your shoes- bu yerda ham **shake/quake** sozlari oz manosida yani **titrash, qaltirash**, manolarini ifoda etgan. Iboralar **qorquvdan titramoq** manosini bildiradi.

3. Toliq shaffof iboralar

Ushbu turga kiruvchi iboralarda tom manoda majoziy mano ortasidagi aniq bogliqlikni korish mumkin, shuning uchun iboralar deyarli oz ozini tushuntiradi. Fikrmizni misol orqali yanada oydinlashtiramiz:

Masalan, **“lend your hand”**, **lend**-qarz bermoq birovga yordam berishni anglatadi. Sozma soz tarjima qilinganda qolini qarz bermoq degan galiz tarjima kelib chiqadi.

Give the green light- sozma soz tarjimada **birovga yashil chiroq, nur bermoq** degan mano kelib chiqadi. Aslida esa birovga biror bir harakatni, yoki ishni bajarishni davom ettirishga ruxsat berishda ishlatiladi. Bu idiomada qollanilgan sozlar bilan manosi ortasida umuman bogliqlik yoqolgan.

Hit the nails-mixni urmoq, qoqmoq deb tarjima qilinadi. Bu iborada qollanilgan sozlar ham kochma manoda qollanilgan bolib, bu ibora **aynan togri ishni bajarmoq** degan manoni anglatadi. Ushbu ibora ozbek tilida **nishonga urmoq** iborasi bilan ekvivalent bola oladi.

Frazeologik birliklarning obrazlilik frazeologik birliklarning semantikasida birlamchi va ikkilaamchi nominantsiyasi sabab bolgan ikkita rasmni korish natijasida namoyon boladi. Shu bilan birga frazeologik birliklarni qayta korib chiqish asosida yotgan obrazlarning oziga xosligi va kitobxonlar ongida u yoki bu obrazni keltirib chiqargan birlashmalarning milliy va madaniy oziga xosligi borligini takidlash muhimdir.

Ma'daniyatlarining o'zaro tasiri ostida paydo bolgan frazeologizmlarning aksariyati boshqa tillardan kirgan frazeologizmlardir. Joy nomlari bilan bogliq bolgan frazeologizmlarning aksariyati ingliz tiliga asosan lotin va fransuz tillaridan kirib kelgan.

Garb tilshunosligida bibleizmlarni organish L.P Smit nomi bilan bogliq, u o'zining "Ingliz tili frazeologiyasi" kitobida bibliya iboralariga bagishlangan bolimida organgan. Muallif "Ingliz tilidagi bibliya oborotlari va iboralarning soni shunchalik kopki, ularni yigish va sanab chiqish juda oson vaznda emas" deb takidlaydi.

Shuningdek, L.P Smit ingliz tili nafaqat birtalay Bibliya sozlarini balki ozida qadimgi Yevrey va Yunon idiomalari sozma- soz tarjimasini namoyish qiladigan bibliya idomatik iboralarini oz ichiga oladi deb tasdiqlaydi. Shunday qilib, L.P Smit, Xorazinskaya va V.A Mendelyonlarning tarifidan korinib turibtiki, bibleizmlar soz emas shubhasiz idiomatik soz birikmalaridir.

Masalan: **to build castles in Spain**- ushalmas orzular. (etimologik jihatdan fransuzcha **Chateaux en Espagne**). Ushbu ibora ingliz tiliga fransuzlarning "Chansons de Geste nomlik qahramonlik eposidan kirib kelgan.

Yunonistonning Attika shahri qadimiy shaharlaridan biri bolib shahar aholising kopchiligi o'zining otkir zehni bilan boshqa shahar fuqarolaridan ajralib turishgan. Shunga asosan "**Altic salt**" otkir zehn manosini bildiruvchi frazeologizmi paydo bolgan.

The tower of Babel- Bobil minorasi, tillarning aralashishi. "**Babel**" Bobil hozirgi Iroq davlatining yahudiy tilda aytilishi. Agar sozning kelib chiqishi chuqurroq tahlil qilinsa, ibora ingliz tiliga bevosita Tavrotning asl nusxasidan ozlashganligini korish mumkin.

Plagues of Egypt-chidab bolmaydigan juda yomon sharoit. Tarixdan malumki, "**Egypt**" hozirgi Misr firavni yahudiylarni Misrga qirginlariga ruxsat berilganligi sababli Olloh tomonidan ular jazolanib shu nom berilgan. Natijada ingliz tiliga yuqoridagi frazeologizm kirib kelgan.

Biz tahlil qilayotgan asarda kop miqdorada hayyonlar yoki ularning tana azosi ishtirokidagi metaforik tarzda qollanilgan iboralar ham uchraydi.

1. "What a gambler you are Scarlett" — he jeered. "You took a chance that my incarceration away from female companionship would put me in such a state I would

snap at you like a trout at worm. And thats what you did, thought Scarlett with inward rage and if it had not been for my hands”.⁴⁶

2. “Admire them? Great ball of the fire. Admire them? They ought to be shot. It will bring the Yankees **down on us like a duck of June bug.** Why couldnt they have rati-radi - whatever they were supposed to do it”.⁴⁷

3. and smoothed the Yankees down instead of stirring them up again?⁴⁸

4. Now Mrs. Kennedy begging your pardon whose running this mill? You put me in charge and told me to run it. You said I d have a free hand. You aint got no complaints to make of me have you? Arent I making twice as much for you as Mrs. Elsing did. Yes , you said Scarlett but shiver **went over her like a goose walking across her grave**”.⁴⁹

5. “I am serious . Its always the godly when the ungodly **flourish like the green bay tree.** Cheer up, Scarlett , did not you tell me once that the main reason you wanted a lot of money was so you could tell everybody to go to hell? Nows your chance”.⁵⁰

6. “She stood in the hall irresolute frightened, and the glaring light of the fire in the sitting room threw tall dim shadows on the wall about her. The house was utterly still and stillness **socked into her like a fine chill rain.** Ashley where is Ashley?”.⁵¹

Ayrim holatlarda shu narsaning guvohi bolamizki, iboralarni hosil qilishda metaforalarning qollanishi gapning tasirchanligi va kochma manoni kuchaytirishda juda qol keladi. Shunday ekan, metafora va metonimiya haqidagi tushunchaga aniqlik kiritamiz.

-Avvalambor, iboralarni hosil qilishda iboralarni hosil qilishda metaforalarning qollanilishi gapning tasirchanligini va kochma manoni kuchaytirishda juda qol keladi. Metafora va metonimiya ishimizning diqqat markazida bolmasada, ularni qisqacha izohlab otish orinlidir. Metaforalar soz yoki soz birikmasidan iborat bolib oxshashlik manosida tuziladi, lekin buni ochiq- oydin korish sal mushkul, masalan, **flourish like a green bay tree** soz birikmasidek.

Metonimiya esa oziga xos xususiyati bilan ajralib turadi. Uning qiziqarli tomoni shundaki, soz orni almashtirishda osha sozga azo yoki qarashli oxshash turkumni

⁴⁶Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴⁷Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴⁸Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁴⁹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁵⁰Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

⁵¹Margaret Mitchell. Gone with the wind. A project Gutenberg Australia eBook. <http://gutenberg.net.au>. 2002.

topishdan iborat: qism va butunlik, baland va quyi kategoriya , jism va uning orni, sabab va natija.

Yuqoridagi izohlar metafora va metonimiyalarning frazeologik soz birikmalardan oziga xos jihatdan ajralib turishiga qaysidir darajada oydinlik kiritdi. Metafora va metonimiyalar iboralarning shakllan ishida muhim rol oynashining guvohi ham boldik.

Birinchi gapda ishlatilgan **snap at someone like a trout at worm** iborasi sozma- soz tarjima qilinganda kontekstga mos mano kelib chiqmaydi. Ushbu kontekstda ikkita ibora birikishi natijasida yangi ibora yasalgan. Birinchi ibora **snap at someone** — birovga baqirmoq, oshqirmoq bolsa, ikkinchisi like a trout at worm. Ikkinchi iborada muallif tomonidan trout sozidan keyin at predlogi qollanilib ozgartirilgan. Lekin asliyatda esa **like a trout to worm** deb izohli lugatlarda korsatilgan.

Ikkinchi gapda korsatilgan **down on someone like a duck of June bug** iborasining birinchi qismini tarjima qilinganda ibora nima haqida ekanligini bilishga, taxmin qilishga yordam beradi. Buning asosiy sababi, down on someone oz manosida ishlatilgan bolib ikkinchi qism **like a duck of June bug** kochma manodagi metaforik usulda qollanilgan ibora hisoblanadi. **Down on someone —yopirilib kelmoq, bostirib kelmoq** deb tarjima qilsak togri boladi. **Like a duck of June bug-tezda, zudlik bilan** degan manoni ifodalash uchun qollaniladi. Kontekstual jihatdan ibora Yankilarning Atlantaga tezlik bilan bostirib kelayotganligini tasvirlash uchun ishlatilgan. Tahlil qilish jarayonida asarda qollanilgan iboralarnin 20% tomonidan ozgartirilganligini guvohi boldik. Masalan, mazkur ibora ham muallif tomonidan ozgartirilgan. Bu iboraning ikkinchi qismi asliyatda lugatlarda **like a chicken of June bug** deb korsatilgan.

Uchinchi gapda qollanilgan **go over someone like a goose walking across her grave** iborasi ham ikkita iboraning birikishi natijasida paydo bolgan. **Like goose walking across her grave** iborasining kelib chiqish tarixi, etimologiyasi etiborimizni tordi:

XVIII asrda qadimgi xalq rivoyatlaridan kelib chiqqan. Odam ozida qandaydir sovuqqonlik tuygusini tuysa osha payti qayerdan ota osha yer vaqti kelib qabristonga aylana boladi. Bu ibora Orta asrda Angliyada yashagan insonlar fikrlashiga, ongiga

mos. Odamning tinchlanadigan, ruhan qonim topadigan joyi bu qabrdir, qabr Yaratgan Tangri tomonidan oldindan belgilab qoyiladi degan fikr yuritilgan. Bu iboradan taniqli yozuvchi Jonatan Svift ham oz asarlarida foydalangan. 1868- yildan qollanila boshlangan. **Duck** — nima uchun qollanilgan degan savol tugilishi mumkin. Bu soz sovuqqonlik tuygusni bildirish uchun ishlatilgan. Bazi manbalarda duck sozi ornida rabbit sozi ham ishlatilgan.

Tortinchi gapda qollanilgan **flourish like a green bay tree** bu ibora birinchi marta qirol James davrida Bibliyaning tarjima qilingan variantida uchraydi. Keyinchalik Agata Kristi 1924-yilda ozining Puaro asarida ishlatadi. Bu idioma tez suratda ozmoq degan manoni bildiradi.

Beshinchi gapdagi **sock into someone like a fine chill rain** iborasi ham ikkita iboraning birikishi natijasida yasalgan. Birinchi qismda qollanilgan **sock into** iborasi ob- havoning qanday ekanligini ifodalashda, osmon qalin tuman bilan oralganligini tasvirlashda ishlatiladigan fraza hisoblanadi. Bu ibora ilk marta lugatlarda birinchi marta 1944-yilda qayd etilgan. Biz tahlilga tortgan asarda holat Skarletga ham oz tasirini otkazganligini uning ruhiy holatini tasvirlashda qollanilgan. Uy butunlay tinch va bu sokinlik unga ham sovuq yomgir kabi tasir qilar edi, deb tarjima qilishimiz mumkin.

Demak, ingliz-amerika frazeologiyasi milliy oziga xosligi bilan ajralib turadi, shuningdek, u tarjima qilingan til mamlakati haqida ijtimoiy- madaniy malumotlarning muhim manbai hisoblanadi.

Xulosa qilib shunitakidlash kerakki, milliy va madaniy frazeologizmlarning aksariyati xalqning kundalik turmush tarzi, rasm-rusmlari, va urf- odatlari bilan bogliq. Madaniyatlarning ozaro tasiri asosida paydo bolgan frazeologik birliklarning tahlili ozlashtirma iboralarning bir-biriga oxshashligini korsatadi.

Yuqorida keltirilgan frazeologik birliklar tahlili shuni korsatadiki, ularning aksariyati ilmiy-madaniy sharoitda vujudga kelib, frazeologik qatlamni boyitishga xizmat qiladi.

3.2. Margaret Mitchelning asar badiiy poetikasini yaratishda frazeologizmlardan foydalanish uslubi

Chet tillarini organishda sozlarning tarjimasini bila turib lekin uning mano mazmunini tushinmay qolish holatlari kop uchrab turadi. Chunki gap tarkibida soz birikmalari, frazalar, idiomalar, borki, ular gap mazmunini tushinishga xalaqit beradi. Agar ular bir-biridan ayri holda tarjima qilinsa gap mazmuni tubdan ozgaradi. Masalan , quydagi gaplarni misol sifatida korib chiqsak: There is no such thing as free lunch (Mazmuni: hech narsa mutlaqo bepul emas,) You can not judge a book by its cover (Bu narsa yoki odam yomon korinishi mumkin lekin uning ichki dunyosi yaxshi bolishi mumkin , bunda insonning tashqi korinishiga qarab baho berib bolmaydi degan mano yotadi.) Demak, frazeologik birikmalar bir necha sozdan iborat bolib ular mano jihatdan ajralmas sozlar guruhini tashkil etadi. Bu kabi birikmalar kochma manoni kuchaytirishda va gap mazmunining tasirchanligini oshirishda xizmat qiladi.

Iboralarni *“Gone with Wind”* asarida diskursiv jihatdan tahlil qilar ekanmiz, ularning oziga xos jihatlarini aytib otishimiz maqsadga muvofiqdir. Asarda uning badiiyiligi oddiy matnlardan shu jihatdan farq qilishini koramiz, chunki maqola tezis kabi matnlarda jamiyat yo kishi bilan aloqa yoqligi malum bolib qoladi. ”Gone with the Wind” (Shamollarda qolgan hislarim)romanda 1860-yil AQSH fuqarolar urushi davrida sodir bolgan voqealar aks ettirilgan. Asarda bosh qahramon Skarletning hayoti haqida hikoya qilinadi.

Asarda koplal idiomalar maqollar, va frazeologik birliklar qollanilgan. Tadqiqotimizda avvalo, frazeologizmlarning matndagi orni va mazmuni bilan tanishib chiqib, song asar badiiy poetikasini yaratishda ularning roli asar boyoqdorligiga va obrazlilikini taminlashi, personajlar nutqida ishlatilishi, qollanish tarziga etibor qaratilgan.

Impose upon- (ask too much someone)

Her new green flowered-muslin dress spread its twelve yards of billowing material over her hoops and exactly matched flat—heeled green morocco slippers her father had recently brought her from Atlanta. The dress set off to perfection the seventeen inch waist, the smallest in three counties and the tightly fitting basque showed breast well matured for sixteen years. But for all the modesty of her spreading skirts, the demureness of hair netted smoothly into a chignon and the

quietness of small white hands folded in her lap, true self was poorly concealed. “Her manners had been **imposed upon** her by her mothers gentle admonitions and sterner discipline of her mammy”.

Ushbu soz birikmasidan muallif qahramonning (Skarlet OHaraning) xarakter xususiyatlarini tasvirlashda ishlatgan. Tasvirda Skarletning qolgan singillaridan ozgacha ekanligi aks ettirilgan. Uning xarakteridagi injiqligini quydagi gap tarjimasidan bilish mumkin: “Unga onasining yumshoq nasihatlari va qattiqol intizomi tasir qilgan edi”.

Hold your tongue- (*if you hold your tongue stay silent and say nothing*)

“So now tis you wanting to go in he observed. But here I am going to stand till I am understanding you. Now that I think of it this strange youve been recently. Has he been trifling with you? Has he asked to marry you? —“No, she said shortly. —Nor will he said Gerald. Fury flamed in her but Gerald waved her quiet with a hand. „**Hold your tongue**, Miss I had it from John Wilkes this afternoon in the strictest confidence that Ashleys to marry Miss Melanie. It is to be announced tomorrow.

„Ushbu frazeologik birikma Skarlet hamda uning otasi Gerald orasidagi suhbat chogida qollanilgan. Suhbat chogida Eshley hamda Melining turmush qurishlari haqidagi xabar ertaga elon qilinishi haqida aytgan va Skarlettga jim bolishini aytgan. (ozbek tilida ushbu iborani „**tilini tiymoq**„ iborasi bilan ekvivalent bola oladi.) Muallif ushbu iboradan voqea-hodisani borttirib obrazli tasvirlash maqsadida foydalangan.

Take ones foot in ones hand-(*to hurry to do something*)

For this and other reasons, Gerald's family was not inclined to view the fatal outcome of this quarrel as anything very serious, except for the fact that it was charged with serious consequences. For the years, the OHaras had been in bad odor with the English constabulary on account of suspected activities against government, and Gerald was not the first **to take his foot in his hand** and quit Ireland between dawn and morning. His two oldest brothers, James and Andrew, he hardly remembered, save as close-lipped youths who came and went at odd hours of the night on mysterious errands or disappeared for week at a time, to their mothers gnawing anxiety.

Yuqoridagi lavha orqali Geraldning osha fuqarolar urushi davridagi hukumatga nisbatdan bolgan qarashlari aks ettirilgan. U ingliz konstebillik kuchlari bilan hukumatga qarshi shubhali harakatlari uchun yomon munosabatda bolgan, u Irlandiyani tundan tonggacha tark etgan birinchi inson emas edi. Bundan shuni anglash mumkinki, osha davr hukumatidan kop fuqarolar norozi bolganidan dalolat beradi. Muallif bu iboradan norozilik manosini yanada aniqroq ifodalash uchun foydalangan. Ozbek tilida bu ibora **oyogini qoliga olib yugurmoq** iborasi bilan ekvivalent bola oladi. Adib badiiy asarda qahramonning holatini obrazli, ekspressiv, yanada tasirchanligini oshirish maqsadida qollagan.

Put out ones tongue- (*make a rude sign by putting the tongue outside the mouth*)

Suellen, behind her mothers hack wrinkled her noise triumphantly at Scarlett, who had been planning to beg the necklace for herself. Scarlett **put out her tongue** at her. Suellen was an annoying sister with her whining and selfishness, and had it not been for Ellens restraining hand, Scarlett would frequently, have boxed her ears.

Ushbu soz birikmasi qatnashgan gaplardan shuni yaqqol anglashimiz mumkinki, Skarlet singli Suellen bilan uncha yaxshi munosabatda emasligi kop hollarda tortishib qolganliklari va ularni yarashtirish uchun doim onalari Ellien xonim tartibga chaqirganligi tasvirlangan. Biz bu iborani ozbek tiidagi „**tilinichiqarmoq**„ iborasi bilan sinonim deyishimiz. Ozbek tilida bu ibora tilini chiqarmoq iborasi bilan ekvivalent bola oladi. Mazkur ibora ham oldingilari singari shaxsning kontekst jarayonidagi ichki holatini (gazabini) tasvirlash uchun qollanilgan.

To have no eye for- (*if you say that someone has an eye for something you mean that they are good at noticing it or making judgements about it. To notice something.*)

Such a glowing morning usually called Scarlett to the window ton lean arms on the broad sill and drink in the scents and sounds of Tara. But today she **had no eye** for Sun or anzure sky *beyond* a hasty thought, „ Thanks God it is not raining. On the bed lay the apple- green, watered-silk ball dress with its festoons of ecru lace, neatly packed in a large cardboard box. It was ready to be carried to Twelve Oaks to be donned before dancing began, but Scarlett shrugged at the sight of it. If her plans were successful, she would not wear that dress tonight. Long before the ball began, she and

Ashley would be on their way to Jonesboro to be married. The troublesome question was what dress should she wear to the barbeque?

Ushbu berilgan gaplardan shuni anglashimiz mumkin: Skarletning nazarida taqdiri hal bolganday tuyiladi. U shu darajada qattiq qayguga botganidan quyosh chiqqaniga ham tong otganiga ham etibor bermay qoygan edi. Chunki Eshley va Melenining turmush qurishlari haqidagi xabar haqiqatmi yoki yolgon ekanligidagi xabar xuddi shu kunda oydinlashadi. Biz bu **have an eye** iborasini ozbek tilidagi **sinchiklab qaramoq yoki nazar solmoq** iborasi bilan ekvivalentlikka ega desak boladi. Mazkur ibora “no” sozi bilan ishlatilib, Skarletting holatini tasvirlab bergan. Frazologik birliklar qahramonning fel-atvori dunyoqarashi, oziga xosligini taminlabgina qolmay atrofdagilarga, boshqalarga salbiy va ijobiy munosabatini ifodalashda xizmat qiladi. Yuqorida korsatilgan ibora bunga yorqin misoldir.

To be sweet on someone- (*to fall in love someone, adore, like someone*)

“I dont know why you are so happy this morning,” said Suellen crossly, for the thought still rankled in her mind that she would look far better in Scarletts green silk dancing frock than its rightful owner would. And why was Scarlett always so selfish about lending her clothes and bonnets? And why did Mother always back her up declaring green was not Suellens color? You know as well as I do that Ashley engagement is going to be announced tonight. Pa said so this morning. And I know you have been **sweet on him** for months.

Quyidagi suhbatda Skarlet bilan Suellienning suhbatini aks ettirilgan. Ushbu iborani sozma-soz bir biridan ayri holda tarjima qilsak „, birovgva yaxshi munosabatda bolmoq degan notogri mano kelib chiqadi. Oldin takidlaganizdek, ibora, maqol, idiomalarni oz manosoda yoki bir- biridan ayri holda tarjima qilsak kontekstga nisbatdan zid mano kelib chiqadi. Quyidagi misol orqali fikrimiznin dalillasak: Sen unga yaxshi munosabatda bolding emas balki, sen uni necha oylardan beri sevasan yoqitirasan degan mano ancha yaqin desak adashmaymiz. Asardagi bu ibora qahramonning his — tuygusini tasvirlashda ishlatilgan.

Drop ones eye —(*look down*)

She **dropped her eyes** to her plate and nibbled daintily on a beaten biscuits, with an elegance and lack of appetite that would have won Mammys approval. For all that she had a superfluity of beaux, she had never been more miserable in her life. In

some way that she could not understand , failed utterly so far as Ashley was concerned. She had attracted other beaux by the dozen, but not Ashley, and all the fears of yesterday afternoon were sweeping back upon her making her heart beat fast and then slow, and color flame and whiten in her cheeks.

Skarletning ichki kechinmalarini yoritilgan bu holatda u uning Eshleyning Meleni bilan turmush qurishlarini bugun shu balda elon qilishlaridan xavotirda ekanligi aks ettirilgan. „**Drop ones eyes**“ iborasini kontekstda kochma manoda ishlatilgani yaqqol malum, ozbek tilidagi nazar solmoq, koz qirini tashlamoq, razm solmoq, kozdan kechirmoq kabi iboralar bilan ekvivalent desak adashmaymiz. Qahramonning harakat holatini tasvirlashda qollanilgan. Muallif shunchaki **stare at** birikmasini ishlatib kifoyalanishi mumkin edi. Lekin M. Mitchel asarda ekspressivlikni oshirish maqsadida **drop ones eyes** iborasini qollab asarda obrazlilikni taminlashga erishgan.

Put oneself in someones shoes- (*to imagine oneself in the situation or circumstances of another person, so as to understand or empathize with their perspective, opinion, or point of view.*)

Why gentlemen, if Georgia fights, I will go with her. Why else would I have joined the Troop? he said. His gray eyes opened wide and their drowsiness disappeared in an intensity that Scarlett had never seen before...

„There he goes again thought Scarlett Always **putting himself in the other fellows shoes.**

Ushbu suhbat Eshley hamda uning bir guruh dovlari ortasida bolgan. Bu suhbatda Irlandiya hamda Yankilar ortasidagi nizo haqida gap borgan. Agar Yankilar ittifoqdan ketishganda biz ularning ornida bolganimizda qanday yol tutgan bolar edik degan savol ortaga tashlanadi. Ayni shu paytda Skarlet u doim ozini birovni orniga qoyib koradi degan xayol otadi. Bu iboraning ham kochma manoda qollanganini anglash qiyin emas. Chunki biz bu iborani bir biridan ayri holda tarjima qilsak matnning mazmuni tubdan ozgaradi yoki umuman mano mazmunini yoqotadi. Eshley ozining fikrlarini bayon etishida bu ibora juda kata ahamiyat kasb etadi.

To take ones ease-(*to rest, relax, to make oneself comfortable,*)

A lazy somnolence descended on the crowd. The negroes idled about clearing the long b tables on which the food had been laid. The laughter and talking became

less animated and groups here and there fell silent. The barbeque was over and all were content **to take their ease** while sun was at its height.

Ushbu ibora baldagi mehmonlarning holatlarini aks ettirishda ishlatilgan. Bu ibora ham asarda kochma manoda qollanilgan bolib ozbek tilida ozining bir qator muqobil variantlariga ega. Masalan: ozini yengil his qilmoq, ozini erkin his qilmoq. Ease sozining qollanilganligi iboraning manosini yanada aniqlashtiradi. Kontekstual vaziyatga asoslanib xulosa qilsak, yuqoridagi birikma ibora sifatida ishlatilganligini tushunish mushkul vazifa emas.

From the cradle to the grave - (*during the whole of ones life throughout life*)

Woman knew that a land where man were contented, uncontradicted and safe in possession of unpuctured vanity was likely to be a very pleasant place for women to live. So, **from the cradle to the grave** woman strove to make man pleased with themselves, and the satisfied men repaid lavishly with gallantry and adoration.

Quyidagi iborani sozma-soz tarjima qilsak beshikdan to qabrgacha degan tarjima kelib chiqadi. Bu ibora ham kochma manoda qollanilgan bolib butun umri davomida degan manoni bildiradi. Yuqoridagi kontekstda janubda yashovchi ayollar butun umri davomida ozining juftini baxtli qilish uchun yashashi haqidagi fikrlar yuritilgan. Skarlet ayni shu damda ozi Meleni bilan taqqoslay boshlaydi. Undagi oqkongillik, oqilalikni korib ich- ichidan unga nisbatdan nafratni his qila boshlaydi.

Care a rap/ give a rap about - (*to take into consideration, to take account, to give attention*)

- Well, dont tell anybody girls not yet!

There were more giggings and the bed springs creaked as someone squeezed Honey. Melanie murmured something about how happy she was that Honey would be her sister.

-Well I wont be happy to have Scarlett for my sister, because shes fast peace if ever I saw one came the aggrieved voice of Hetty Tarleton. Shes as engaged to Stuart. Brent says she doesnt **give rap** about him but of course Brents crazy about her too. ,, If you should ask me - said Honey with mysterious importance there is only one person she does give a rap about. That is Ashley.

Quyida keltirilgan dialog Honey hamda uning bir guruh dugonalari orasida bolgan. Honey qizlarga Melining ukasi Charlesni sevishini aytadi lekin uning orzu

niyatlariga Skarlet tosqinlik qilayotgan edi. Honeyning suhbatidan shu malum boladiki, unga Brent, Stuart ham oshiq lekin Skarlet ularning hech biriga etibor ham qilmaydi. U etiborini qaratgan biran bir inson u Eshley. Quyida keltirilgan ibora ham Skarletning ichki holatini, his- tuygusini tasvirlash uchun ishlatilgan. Asar narratologiysida, yani voqealar rivoji davomida asar qahramonlarining ozaro sozlashuvida, dialoglarida, monologlarida yoki m3-shaxs tomonidan hikoya qilinayotganida iboralarning kop marotaba ishlatilganligiga guvoh boldik.

Good heavens- (*used informally to express surprise, anger, to emphasize that you agree or disagree with someone*)

Miss Scarlett said Peter darkly, laying the whip on the startled horse, Miss Pitty ain gwine ter lak it you astin question.....

-Good Heavens thought Scarlett reproved into silence. „ That must be a bad woman.....

Bu idioma Skarlet tomonidan ishlatilgan. Bu orqali u ozining ichki kechinmalarini oy xayollarini aks ettirgan. Sababi u ikki haftada turmushga chiqib beva bolishga ham ulgurdi. Unda hali yoshlikning beboshliklari shoxliklari borligi tabiiy holdir. Peter amaki bilan suhbat chogida, Belle Vatling haqida gap boradi. Eng ajablanarlisi, Peter bu ayolning ismini tilga olganda na Miss na Mrs sozlarini aytadi. Shundan Skarlet bu yomon ayol bolsa kerak degan xayolga boradi. Ayni shu paytda bu idioma juda mos qollanilgan.

Too good to be true-(*if you say that something seems too good to be true you are suspicious of it because it seems better than you had expected, and you think there may something wrong with it that you may have not noticed.*)

“Scarlett right said Mrs. Merriwether observing sign of weakening. She rose and jerked her hoops into place „ Both of you all of you must come. Now, Pitty dont start your excuses again. Just think how much the hospital needs money for new beds and drugs. And I know Charlie would like you to help the Cause he died for”.

-“Too good to be true Too good to be true said Scarletts joyful heart.

Ushbu idioma Skarlet tomonidan ishlatilgan bolib, osha davrda beva ayollarning bazmlarga borishi noorin deb hisoblangan. Bundan asarda osha asr ananalari ham aks ettirilgan. Lekin Meleni kongilchanlik qilib uni ozgina kongli taskin topishi uchun bazmga olib keladi.

Skarlet doimo bazmlarda oyin kulgu qilib yurganligi uchun ozini oyin kulgudan zorga tiyib turar edi. Miss Pittypet beva ayollarning jamoa bazmlarida korinish berishi odobdan emasligini takidlab otadi. Lekin Skarlet bunga ozining bolalarcha nigohi bilan etibor ham qaratmaydi. U Atlantadagi eng kata bazmda qatnashayotganidan xursand edi. Ayni shu vaqtda ushbu ibora muvofiq ravishda qollaniladi. Miqdor jihatdan olib qaralganda, asarda shaxning psixologik holatini, ichki kechinma, his tuygularini, xatti- harakatini ifodolovchi iboralar anchagina qismni tashkil qiladi.

Turn a sharp eye- (*watch someone or something carefully*)

She **turned a sharp eye** on the girls. I hope you two marking my words she continued for its partly your fault being so pleased to him. Just tell him politely but firmly that his presence and his disloyal talk are distinctly unwelcome at your house. By this time Scarlett was boiling ready to rear like a horse at the touch of a strange rough hand on its bridle. But she was afraid to speak. She could not risk Mrs. Merriwhether writing another letter to her mother.

Quyidagi korsatilgan frazeologik birlik Skarletning ichki kechinmalarini aks ettirishda foydalanilgan. „Sometimes its Down with Popery and sometimes Liberty, and sometimes Cotton, Slavery States Right. Rhett va Skarlet ortasida bolgan suhbatdan mamlakatda siyosiy ahvoning juda tang ahvolda ekanligini bilishimiz mumkin. Iboradagi **sharp** sozi esa asarda ekspressivlikni taminlash vositasi sifatida ishlatilgan.

Hold the rein- (*to be in charge to be in control as of a business political organization or other group quotation.*)

“**Hold the rein** said Rhett Butler Rhett shortly, swinging to the ground and to sing the bridle to uncle Peter. They saw his heavy shoulders towering above the crowd as he went through, brutally pushing and shoving. In a while he was back, with half a dozen in his hands. He tossed one to Melanie and distributed the others among the ladies in the nearest carriages, the Misses McLure, Mrs. Meade, Mrs. Merriwhether, Mrs. Elsing.

Quyidagi korsatilgan frazeologik birlikma Ret Batler tomonidan qollanilgan. Ozbek tilida „ozini bosmoq, ozini qolga olmoq“ degan iboralar sinonim boladi. Yankilar bilan bolayotgan ayovsiz urushning daxshati va har kuni bedarak yoqolganlar,

yoki urushda vafot etganlar nomi elon qilinishi, aholining gazabini ifodashga yordam bergan.

To hold ones temper-*(to refrain from becoming angered, enraged or upset due to some provocation to maintain control of ones composure despite being anger).*

The conversation was not going the way she wanted it. It ever did when she was with him. Always, it was a duel in which she was worsted.

And I suppose you are a proper person? She asked with sarcasm **holding her temper** in check with difficulty.

Oh yes, if I cared to take in trouble he said carelessly. They say I kiss very well.

Ushbu suhbat Skarlet va Ret orasidagi suhbat bolib, kontekstda vaziyatga mos qollanilgan. Ret bu vaziyatda Skarletni allaqachon sevib qolgan lekin Skarletni Eshleyini sevishini bilganligi sababli unga yaxshi munosabatda bolmagan. Scarlettning gazablanishi va ozi gazabini bosishini ifodalash uchun ishlatilgan. Frazeologik birlikma sozma — soz tarjima qilinganda ham qisman mano kasb etadi. (kayfiyatni ushlamoq, asabini saqlamoq)

Ozbek tilida ozi tutmoq, ozi qolga olmoq iborasi bilan mano jihatdan yaqin hisoblandi. Iboralar orasida faqat **“gazabini yengmoq** konkret mano ifodalab, ikki tilda ekvivalentlik holatini yuzaga keltiradi. Muallif asarning ekspressivligini oshirish maqsadida gazab hissini ifodalash uchun quyidagi iborani qollagan. Asarda muallif negativ (salbiy manodagi) frazemalar kop qollanilganligi bois qorquv, gazab, shubha azosini bildiruvchi, shaxsning harakatini, holatini bildiruvchi frazeologik birliklarga kop murojaat etilgan.

Rack ones brain-*(to struggle to recall or think of something, make a great effort to think of or remember something.)*

So thats where you were so long whenever I send you somewhere you go where I tell you and dont stop to pass any time with anybody „Go she stopped and **racked her brain**. Who was left in town among their friends who would be helped?

Quyidagi keltirilgan frazeologik birlik Melanini farzandli bolishiga oz fursat qolganida va Skarlet nochor, nima qilishini bilmay kimdan yordam sorashini bilmay turgan paytda ishlatilgan. Quyidagi iborani ozbek tiliga sozma —soz tarjima qilsak, oziining miyyasini halok qilmoq, miyyasini yoq qilmoq degan kontekstga mos bolmagan tarjima kelib chiqadi. Biz avval eslatib otganimizdek, frazeologik birliklarni

togri tarjima qilmasak, kitobxonda kontekstsning manosini tushunishda, qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Ushbu iborani ozbek tilida boshi qotmoq, bosh qotirmoq kabi variantlari bilan tarjima qilsak maqsadga muvofiq boladi. Frazelogik birlikning tub manosi to torture his brain yani miyani azobga qoyish tushunchasini bildirsa, konkekstual vaziyatdan kelib chiqqan holda shuni xulosa qilish mumkinki, bu kabi ibora chuqur oylovga qolmoq manolarini anglatadi. Asarda qollanilgan ushbu ibora Melenining psixologik holatini, ifodalashda qollanilgan.

Roll someones eyes-*(to move your eyes upwards or round in a circle usually to show that you are annoyed or impatient)*

“You are fool nigger, and the worst days work Pa ever did was to buy you”, said Scarlett slowly, too tired for anger. “And if I ever get the use of my arm again I will wear this whip out on you. Prissy **rolled her eyes** wildly, peeping first at the set face of her mistress and then at the cow which bowled plaintively. Scarlett seemed the less dangerous of two, so Prissy clutched at the side of the wagon and remained where she was. There she thought “I have said nigger” and Mother would not like that at all.

Mazkur frazeologik birikma asarda bir necha marotaba qollanilgan. Iborani qollash orqali kontekstda mano mazmunning tasirchanligi oshgan. Butun Atlanta yankilar tomonidan bosib olinib yoqib yuborilgan bir paytda Sca rett va uning oilasi Taraga najot topish maqsadida yol olinganli tasvirlangan. **“Roll her eyes** iborasi Prislining qorquvini, holatini korsatish uchun ishlatilgan. Matnda Skarletning Prisluga qarata „sen axmoq, qora tanlisan degan sozlari keltirilgan. Bundan osha davrdagi irqchilik muammosini ham bilishimiz mumkin. Iborani sozma -soz **“kozlarini aylantirmoq”** deb tarjima kelib chiqadi. Manoni yanada konkretlashtirish maqsadida ozbek tilidagi tort tomonga alanlamoq, iborasini va mano jihatdan yaqin iboralar sifatida esa kozlari olaymoq, kozlari ola-kula bolmoq, kabi iboralarni korsatishimiz mum

Turn someone loose-*(release or discharge someone or something as from confinement).*

She jumped as a slight noise sounded and, turning quickly saw crouched by the banister her forgotten son, his eyes enormous with terror. He tried to speak but his throat only worked silently. He ran to her like a small frightened animal and clutching her wide skirt buried his face in it. She could fell his small hands groping

through the folds for her legs. She started down the stairs each steps hampered by Wades dragging hands and she said fiercely “**Turn me loose** Wade!!! “Turn me loose and walk. But the child only clung the closer”.

Quyidagi korsatilgan ibora ham insonning ichki kechinmalari holatini ifodalash uchun ishlatilgan. Skarletning ogli Veydenning ichki holatini yanada aniqroq tasvirlash uchun “*like a small frightened animal* oxshatishi qollanilgan. Ozbek tiliga “*turn someones loose* iborasini ozini bosmoq, ozini qolga olmoq, ozini tutib olmoq kabi manosi jihatdan yaqin bolgan iboralar bilan ekvivalent desak adashmaymiz.

Hang on someones word — (*if you hang on someones word you listen carefully, to what they are saying because you admire respect them.*)

Now youre going to take another drink and then I am going to take you upstairs and put you to bed.

She caught herself why this was the way she talked to Wade she should a dress her father like this. It was disrespectful, but he **hung on her**. „ Yes, put you to bed ”, she added lightly, and give you another drink maybe all the dipper and make you go to sleep. You need sleep and Katie Scarlett is here so you need not worry about anything. Drink.

Mazkur iborani ozbek tiliga togridan-togri tarjima qilsak, birovning sozini ushlamoq degan tarjima kelib chiqadi. Avvalambor frazeologik ibora ishlatilgan holatga etiborimizni qaratsak:

Yankilar Atlantani vayronaga aylantirib bolgan bir vaziyatda, Scarlett jon saqlash maqsadida Taraga kelishadi. Bu ibora Skarletning ogay ogli Wadening Skarletga nisbatdan munosabatini, xatti-harakatlarini ifodalash uchun muallif tomonidan ishlatilgan.

Suit yourself—(*used for telling to do what is convenient for them, used for telling someone rather rudely to do whatever they want even though it is not what you want them to do.*)

There is nothing to keep you from going Scarlett pointed out shortly. You know I wouldnt leave you answered Melanie. And I would be just frightened to death without you.

Suit yourself ! Besides you would not catch me going back to Atlanta. Just as soon as they got a few houses up their man will come back burnt.

Yuqoridagi iborali birikma Pitty xola, Melani, Skarlet hamda Frenk ortasidagi suhbat chogida Melani tomonidan qollanilgan. Melani Atlantaga qaytish istagini bildirganda Skarlet Tarani ona yurtini tashlab ketmasligini uqtiradi. Melanie Skarletni tashlab ketmasligini, uni tinchlashtirish maqsadida oz nutqida **suit yourself** idiomasi ishlatadi. Idioma kontekstning manosi yanada aniqlashtirishga qahramonning ichki holatini tasvirlashga yordam bergan. Mazkur idioma Skarlet nutqidan (Veyden bilan suhbat chogida) aytilgan **Turn me loose** idiomasi bilan mano jihatdan yaqinlikni tashkil etadi. Ikkala iborani ham ozi qolga olmoq, ozi bosmoq, ozi tutib olmoq deb tarjima qilishimiz mumkin.

Brace yourself for something(*to get ready for unpleasant.*)

-May I speak alone?

For an awful moment she feared he was going to ask about her livestock and she **braced herself for a good lie**. When the room was cleared and they stood by the fire all the false cheerfulness which had colored Franks face in front of the others passed and she saw that he looked like an old man.

Mazkur idioma asarda muallif tilidan Skarlett Frank hamda Scarlettning singlisi Suellen orasida suhbatda Skarletning ruhiy holatini aks ettirish uchun qollanilgan. Qollanilgan idiomada brace sozi tayyor bolmoq degan manoda qollanilgan. Gaping boshida Skarlet Frenkning gaplaridan ozi biror noxush kongilsizlik uchun ruhan tayyorlayapti. Lekin keyingi gap kontekstning manosi yanada oydinlashtirib bergan. Frenk Suellenning qolini sorash uchun Gerald bilan gaplashmoqchi ekanligini Skarletga malum qiladi. Yuqorida korsatilgan ibora asarda bir necha orinlarda asar qahramoni tilidan ham ishlatilgan. Idiomani **steady yourself** for idiomasi bilan manosi jihatdan bir xil bolganligi uchun oz ornida almashtirish xususiyatiga egadir.

Take ones mind back-(*to think about something that happened past, especially in order to remember something important.*)

The comparative emptiness around the train **took her mind back** to that morning in 1862 when she had come to Atlanta as young widow swathed in crepe and wild with boredom. She recalled how crowded this space had been with wagons and carriage and ambience and how noisy with drivers swearing and yelling and people calling greetings to friends. But she was hopeful that once on the Peachtree street, she might meet someone she knew who give them a ride.

Yuqoridagi ibora muallif tomonidan qahramonlarning xatti- harakatlarini ifodalashda ishlatilgan. Kontekstda yetarlicha yordamchi vositalar orqali shuni xulosa qilish mumkinki, ibora birovni biror joyga elitib qoymoq degan manoda ishlatilgan.

Kontekstda bir necha boshqa frazeologik birliklarni ham korishimiz mumkin. Masalan, **take ones mind back** kontekstual vaziyatdan kelib chiqib ushbu iborani *”otmish haqida oylamoq”* deb tarjima qilishimiz maqsadga muvofiq. Manosi jihatdan bir xil bolganligi bois cast ones mind back frazeologik birikmasi bilan almashtirish imkoniyatiga ega.

Throw a glance- *(to quickly look at someone with particular expression that shows how you are feeling)*

As she stood looking about her saddle-colored negro of middle age drove the closed carriage toward her and learning from the box, questioned: Cahige lady? Mammy **threw him annihilating glance.** The Lord stopped thinking about us years ago said Scarlett savagely. She wanted to feel superior and virtuous about Belle but she could not. In he plans went well she might be on the same footing with Belle and supported by the same man.

Korsatilgan ibora asar muallifi tomonidan onaxonning holatini tasvirlash uchun qollanilgan. Kontekstual vaziyatga asosanib yuqoridagi soz birikmasi ibora sifatida kochma manoda ishlatilganligini tushunish mushkul emas. Kontekstda onaxon hamda Skarletning Taradan Atlantaga qaytayotganlarida bir qora tanli inson ularga savol bilan murojaat qilganda ozining qarashi bilan munosabatini bildiryapti. Quyidagi iborani **give a glare, drop ones eye, turn a sharp eye, lay eye on someone,** iboralari bilan sinonimlik qator hosil qiladi desak adashmaymiz. Ozbek tilida nazar tashlamoq, tikilmoq, razm solmoq iboralari bilan mano jihatdan yaqin. Odatiy va his tuyguga asoslangan iboralarni ishlatganda kontekstdan yani vaziyatdan kelib chiqqan holda ularni qollash juda muhim element hisoblanadi. Bunday yondashuv asosida bir necha sabablar bor:

-Birinchidan iboralar ozida metaforalardan iborat bolib ularning manosi ochiqdan-ochiq bilish doim ham oson bolavermaydi.

-Ikkinchidan esa, ularning qollanilishi ogzaki nutqda uchraydigan iboralardan kamroqdir.

Biroq metaforalar har bir iboraning manosini ochiq-oydin izohlab beradi deb fikrlash ham xato hisoblanadi, lekin ularning kontekstdagi orni gap mazmuniga yechim topadi desak mubolaga bolmaydi.

Xulosa ornida shuni aytish mumkinki, Biz tahlil qilayotgan badiiy asarda frazeologizmlar ham denotative ham ham konotativ manolarda qollanilgan va asar qahramonlarining fel atvorini, boshqa qahramonlarga, atrofdagilarga munosabatini ifodalanganligini inobatga olib, ularni salbiy, ijobiy va neytral frazeologizmlar, qahramonlar iichki ruhiy va jismoniy holatini ifodalashda qollanilgan iboralar kabi guruhlarga ajratdik. Muallif asarda asosan qahramonlar holatini obrazli tasvirlashga ularning ruhiy psixologik holati, his tuygulariga asosiy urgu bergan. Asarda qollanilgan frazeologizmlar orqali harakat holatining ifodalanishi kuchli tasir kirsatgan, kitobxon koz ongida bu harakat holatni yorqin ifodalagan.

Bob boyicha xulosa

Turli xilligini inobatga olib, frazeologizmlarni tilda tez-tez uchraydiganleksikologiyaga kiruvchi boy turkum bo'lib, aksariyat qismi asar qahramonlarini tavsiflashga qaratilgan. Asarda qollanilgan 300dan ortiq idiomadan 134 tasi inson xarakterini ochib bersa, 112 tasi turli vazivatlarini tasvirlab kelgan.

Frazeologizmlar inson faizik holatini namoyon qilibgina qolmay, ekspressivlikni oshirishga xizmat qilgan. Shuningdek, qahramonlarning kiyinish tarzi, atof-muhit, geografik joylar va Ingliz-Amerika madaniyati bilan bogliq frazeologik birliklar asarsa qollanilgan bolib, salbiy, va ijobiy ma'no ottenkalarini ochib bergan.

Miqdor jihatidan olib qaralganda, dialoglarda 132ta ta idioma 49 foizni tashkil etsa, 168 ta idioma asarni hikoya qiluvchi I shaxs tomonidan ishlatilib, 51 foizni tashkil etdi.

Mualliflar tomonidan ba'zan iboralar maxsus o'zgartirilib, qahramonlarning qat'iyatliligi, o'z fikrida yoki o'zi ko'zlagan maqsadiga erishish yo'lidagi sa'y-harakati bo'rttirilgan.

XULOSA

Ingliz badiiy adabiyotida frazeologizmlarning qo'llanilishiga bag'ishlangan tadqiqotimizda ikkala adabiyot yozuvchisi Margaret Mitchel ijodidagi frazeologizmlar funksional-diskursiv tasnif va tahlil qilindi hamda quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Frazeologizmlar oddiy so'zrashuvdan farq qilib, badiiy matndan qo'shimcha ma'lumot olish imkonini yaratgan. Natijada, kitobxon asar qahramonlarining har biri his etgan tuyg'ular, boshidan kechayotgan oy-fikrlaridan xabar topgan.

2. Margaret Mitchelning *“Gone with the Wind”* asarida ishlatilgan frazeologik birliklar asar qahramonlarining his-tuyg'ularini namoyon etishda, asar ta'sirchanligini, bo'yoqdorligini oshirishda umumiylik kasb etgan.

3. Biz tahlilga tortgan asarda ba'zi frazeologizmlarning takroran, qayta — qayta ishlatilishi natijasida obrazni konkretlashtirish, manoni kuchaytirishga erishilgan.

4. Badiiy asarlarda frazeologizmlar ham denotativ ham konotativ ma'nolarda qo'llanilgan va asar qahramonlarining fe'l-afvorini va boshqa qahramonlarga, atrofida qilargalarga munosabatini ifodalaganni inobatga olib, ularni ijobiy va salbiy frazeologizmlar, qahramonlar ruhiy, jismoniy holatini ifodalashda qo'llanilgan iboralar, atrof-muhini tasvirlovchi frazeologik birliklar kabi guruhlarga ajratdik.

5. Jumladan, *“Gone with the Wind”* asarida qo'llanilgan 300dan ziyod idiomaning 134 tasi inson xarakterini ochib bersa, 112 tasi turli vaziyatlarni tasvirlab kelgan. Dialoglarda 132ta idioma 49 foimi tashkil etsa 168 ta idioma asarni hikoya qiluvchi I shaxs tomonidan ishlatilib, 51 foizni tashkil etgan.

6. Asarlarda iboralarning sinonimlari bilan almashtirilishi, tarkibidagi ayrim so'zlarning tushirib, qisqartirilib qo'llanishholatlarifrazeologizmlarning ma'nosini umumlashtirish, abstraktlashtirish, kengaytirish uchun xizmat qilgan, asar qahramonlarining o'zaro munosabatidagi eng nozik emotsional farqlar ochib berilgan.

7. Frazeologizmlarning variantlanishi natijasida ma'no ottenkalarida malum ozgarishlar sodir bolgan. Bu ozgarishlar manoning kuchayishi, boyoqdorlikning oshishini taminlagan.

8. Frazeologik birliklar mavhum hodisalarni aniq qilib tasvirlashda qahramonlarining ichki dunyosini, psixik holatini so'z bilan ko'rsatib berishda

foydalanilgan. Shaxsga xos bo'lgan ijtimoiy va iqtisodiy belgi asosida ma'lum umumiy sema orqali birlashgan frazeologizmlar ham badiiy asarlarda katta ahamiyat kasb etgan, ularni ijtimoiy hamda iqtisodiy holat asosidagi guruhlariga ajratish mumkin.

9. Frazeologizmlar orqali harakat-holatning ifodalanishi kuchli tasir ko'rsatgan, o'quvchi yoki kitobxon ko'z o'ngida bu harakat-holatini yorqin gavdalantirgan. Shaxs harakat-holatini bildiruvchi frazeologizmlar ruhiy, jismoniy, aqliy, nutqiy holatlarni namoyon etgan.

FOR AUTHOR USE ONLY

FOYDALANILGAN ADABTYOTLAR RO'YXATI

I. Normativ-huquqiy hujjatlar va metodologik ahamiyatga molik hujjatlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. //Халқ сўзи.-2017 йил, 8 февраль. -№28 (6722)
Mirziyoyev Sh.M. “Erkin va farovon demokratik Ozbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz”. — Toshkent, 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. — Toshkent: Ozbekiston, 2017.

II. Monografiya, ilmiy maqola, patent, ilmiy toplamlar

3. Амосова Н.Н. “Основы английской фразеологии”. М.: Изд-во Ленинградского университета, 1963.-208 с
4. Амосова Н.Н. “Основы английской фразеологии”. М.: Изд-во Ленинградского университета, 1973.-408 с
5. Arnold I.V. Stylistics of Modern English. — Moskva, 2005. - 48p
6. Arnold I.V. The English Word. — 1986. 211p.
7. Azizova F.S. Linguoculturological aspect of phraseological units as an object of translation // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences vol. 8 no. 1. — Vienna, Austria, 2020. — p. 104-108.
8. Смирницкий. А.И. Лексикология английского языка: Издательство литературы на иностранных языках, - Москва, 1956. -260 с.
9. Cambridge International Dictionary of Idioms. - Cambridge University Press 1998. - 604 p.
10. Crystal, D. & Davy. D. Investigating English style. London: Longman. 1969. - 278 p.
11. Islomova G. Frazеologik birliklar klassifatsiyasi. - 2018
12. Galperin I. Stylistics. — Minsk, 2014. - 257p.
13. Galbraith, Lacey. Interview: Barry Hannall The Art of Fiction. - Paris: Review, no. 184. Retrieved. October 15, 2013. — 127p
14. Hladky, J. A Functional Onomatology of English. Brno: Masarykova Universita.

15. Jackendoff Ray. Foundations of Language. Brain, Meaning, Grammar, Evolution. - Oxford: Oxford University Press. 2A02. - 447 p.
16. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. — М.: Высшая школа, 1986.-336 с.
17. Люльчева Е.М. Национально-культурное своеобразие фразеологических единиц английского языка // Образование и педагогические науки. — Москва, 2021. — С. 214-217.
18. Leech G, Short M. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. - London: Longman. 1981. - 417 p
19. Lodge, D. Changing Places. London: Penguin Books. 2011. -240 p.
20. Margaret Mitchell Gone with the Wind -2004 244p
21. Narimonova Z. Frazeologik iboralarning tarjimasini haqida.- Toshkent OzMU toplami 2007.
22. Oxford dictionary of idioms Published in the United States by Oxford University Press Inc, 2004.
23. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English.- Oxford University Press.2005.
24. Oxford Advanced Learners Dictionary of Current English.- Oxford University Press.2005.
25. Панов Р.Н. Волкова Д.А. и другие. Современный русский язык.-М.:1996.-420 с.
26. Раҳматуллаев Ш. Фейл фразеологик бирликларда мавжудлик категорияси. Ўзбек тили ва адабиёти. 1963-йил 4-сон. -309 в
27. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг изоҳли фразеологик луғати.-Тошкент: Ўқитувчи, 1978.- 806в.
28. Rahmatullaev Sh. O'zbek frazeologiyasining ba'zi masalalari (Frazeologik polisemiya sinonimiya antonimiya va omonimlik) - Toshkent, 1966. — 444 b.
29. Rahmatullaev Sh. O'zbek Tilining Frazeologik Lug'ati. - Toshkent Qomuslar Bosh Tahriyati, L992.- 806 B.
30. Sadikova G. Linguocultural Peculiarities Of Phraseological Units Denoting To Human Character In English And Uzbek Languages // Проблемы Педагогтики. — Томск, 2019. №4 (43).
31. Taftt, D. The Secret History. London: Penguin Books. 1993. - 640 P.

32. Thomas F. Shubnell. Greatest Jokes Of The Century Book 3. - shing. 2008. - 174 P
33. Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикалогия и лексикография-М. Наука, 1977.-312 с.
34. Verdonk, P. Stylistics. Oxford: Oxford University Press. 2002. _ I 15 p.
35. Wales, K. A Dictionary of Stylistics. Harlow: Longman.2001. -473 p.
36. Yo'ldoshev B. O'zbek frazeologiyasi va frazeografiyasining shakllanishi hamda taraqqiyoti. Samarqand, 2007 - -209b.
37. Yo'ldoshev B. Frazeologizmlarning adabiy til normasi munosabatiga doir. -T.:O'TA. 1992. 3-son. - 125 b.
38. Yo'ldoshev. B. Frazeologik uslubiyat asoslari. - SamDU.: 1999. -206 b
39. Ganiyeva Sh. Ozbek frazeologizmlarining struktur tadqiqi.-Toshkent: Fan, 2013-35 b.

III Internet saytlari

40. Encyclopedia.com.
41. Dictionary.com (2014)
42. <http://Gutenberg.net.au>.(2002)
43. Longman dictionary.comю
44. <http://www.academia.edu>
45. <http://www.phrase.com>.
46. <http://ziyonet.uz>
47. [http:// en_m.wikipedia.org/wiki.com](http://en_m.wikipedia.org/wiki.com).

MUNDARIJA

I BOB. BADIY DISKURSDA FRAZELOGIZMLAR	3
1.1 Badiiy diskursning oziga xos xususiyatlari	3
1.2.“Gone with the Wind” asarining badiiyati xususida	9
1.3. Frazelogizmlarning asar badiiyatini taminlashdagi roli.....	16
II BOB. "GONE WITH THE WIND" ASARIDA SOMATIK FRAZELOGIZMLAR QOLLANISHINING LINGVOMADANIY VA POETIK ASPEKTI	26
2.1. Ingliz tilida somatizmlar qatnashgan frazeologizmlarning ma'daniy xususiyati.....	26
2.2. <i>Eye, head, teeth, brain, tongue, hand, foot</i> sozlari qatnashgan frazelogizmlarning funktsional va poetik xususiyatlari	32
III BOB. FRAZELOGIZMLARNING BADIY DISKURS POETIKASINI VOQELANTIRISH TABIATI	42
3.1. Britaniya-Amerika ijtimoiy-ma'daniy kontekstida frazeologizmlarning yuzaga kelish omillari.....	42
3.2. Margaret Mitchelning asar badiiy poetikasini yaratishda frazelogizmlardan foydalanish uslubi.....	49
XULOSA	63
FOYDALANILGAN ADABTYOTLAR RO'YXATI	65

FOR AUTHOR USE ONLY

FOR AUTHOR USE ONLY

**More
Books!**

yes
I want morebooks!

Buy your books fast and straightforward online - at one of world's fastest growing online book stores! Environmentally sound due to Print-on-Demand technologies.

Buy your books online at
www.morebooks.shop

Kaufen Sie Ihre Bücher schnell und unkompliziert online – auf einer der am schnellsten wachsenden Buchhandelsplattformen weltweit! Dank Print-On-Demand umwelt- und ressourcenschonend produziert.

Bücher schneller online kaufen
www.morebooks.shop

KS OmniScriptum Publishing
Brivibas gatve 197
LV-1039 Riga, Latvia
Telefax: +371 686 204 55

info@omniscryptum.com
www.omniscryptum.com

OMNIScriptum

FOR AUTHOR USE ONLY